

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

УРЕЂУЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

IX

Илази половином свакога мјесеца у свескама до 3 табака. — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње ф. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба дабуду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

VII

СПОМОЋНО УПУСТВО

нашим свештеницима при обављању исповиједи

NACIONALNA БИБЛИОТЕКА

BIBLIOTEKA

CRNE GORE (Црне Горе) БУРЂЕ

— CRNOJEVIĆ

7 На што особито ваља да свештеник пази при исповиједи?

При обављању исповиједи свештеник дужан је најприје обратити пажњу на самога себе. По своме високоме позиву на прво мјесто он ваља, да при исповиједи буде: тих, благ и испуњен хришћанске љубави према ономе, који се исповиједа. Ако по дужности и мора бити строг противу већих гријехова, али та строгост треба да буде без сваке суровости. Он је дужан бити снисходљив, али опет у сходним границама, како то не би покајаника ослабило у чувању себе од гријехова.

Свештеник обучавајући исповиједајуће се, да се чувају од гријехова, мања и порока, ваља да избојегава, да у томе ни издалека не би изгледало неко презрење противу њих.

Ни с које стране свештеник не смије допустити, да покајаник код њега при обављању исповиједи примјети њеко користољубље. Он је дужан себе држати тако, да се покајаник из тога увјерити може, да је свештеникова права цијељ, да буде љекар гријехом обољелијех душа̄ и привођилац грешнијех људи милостивоме Богу.

При исповиједи свештеник дужан је себе држати у пастирскоме достојанству и у искреној побожности знајући, да ту невидљиво стоји Христос, који исповијед од грјешника прима. Зато према свакоме, који код њега на исповијед долази, дужан се је свештеник - односити побожно и предусретљиво и свакога сматрати, као чедо Божије, имајући вазда у виду, да покајаници на исповијед приступају са цијељу, да се приближе Богу — Створитељу своме. —

Кад на исповијед приступи особа, која меће или не умије казивати гријехове своје, онда је дужан свештеник таквога сам испитивати.

Кад би покајаник при исповиједи почео употребљавати опће изразе без да гријех именује, као на пр.: гријех противу седме заповиједи са изјавом: „погријешо сам противу седме заповиједи, и т. д. у томе случају свештеник дужан је питањима покајаника навести, да гријех отворено очитује. Ово се иште за то, што отворенијем признањем грјешник себе обвињује пред Богом, и тијем самијем добива помиловање Божије.

Свештеник дужан је при исповиједи пазити на следеће: ⁴⁸⁾.

1. Да обрати пажњу, како би при исповиједи у свему очувани били хришћански догмати и црквена правила, која се ка овој св. тајни односе.

2. Свештеник дужан је научити оне, који му на исповијед долазе, да сами казују своје гријехове не очекујући, да их он пита. Нађе ли се когод, да се стиди гријех

⁴⁸⁾ Практическое руководство при отправленіи приходскихъ требъ соч. свящ. Н. Сильченкова стр. 37. Воронежъ 1888. год.

свој усмено казати, таквоме не би требало бранити, да га и писмено може свештенику поднијети. Ако би когод из записника хтио гријехове своје казивати са изјавом, да то чини из бојазни, да иначе не би који гријех свој заборавио, то у томе случају може се тако што и дозволити. А иначе ако би то са другом каквом цијељу било написато, онда се то строго забрањује.

3. Свештеник на исповијед не смије примати туђе парохјане, јер он, не познајући их, могао би разријешити кога, ко је законом на краће или дуже вријеме запријечен, или одлучен. Или можда такви покајаник, ради стида бјежи од својега свештеника, да би од њега укрио гријех, који је њему можда и познат био.

Од овога искључени су сви они, који су болесни, и који се налазе при смрти, које је у таквоме случају сваки свештеник дужан исповиједати и разријешити.

4. Свештеник ~~како~~ ~~на~~ ~~исповијед~~ ~~примати~~ ~~особу~~ ~~из~~ ~~туђе~~ ~~парохје~~ ~~у~~ ~~томе~~ ~~случају~~, ~~ако~~ ~~је~~ ~~освједочен~~, да се та особа ~~одназад~~ ~~годину~~ ~~дана~~ налази изван своје парохје, па због тога да она ~~тако~~ ~~удаљена~~ не може се исповиједати код свога надлежнога свештеника.

Осим овога из туђе парохје на исповијед могу бити примљени они хришћани, који из чисте побожности на извјесне годишње празнике посјеђавају свете манастире, па се у њима из побожног осјећаја желе исповиједати и причестити.

У оба предречена случаја свештеник ваља да добро пази, кад на исповијед буде примао туђе парохјане, да не би разријешити оне, који су епитимијом запријечени, то јест оне, којијема је надлежни свештеник забранио св. Причешће, изузимајући, ако би такви били на смртном часу, у коме случају дужан је такве сваки свештеник разријешити. Оваква пажња поглавито је потребита ради тога, да се покајанику не би дала прилика, да учини нови гријех, било тијем, што би као непознат могао прикрити своје морално владање; било

тијем, што би могао сакрити забрану причешћа, или тијем што није извршио наложену му од надлежнога свештеника епитимију.

Кад свештенику когод из туђе парохије непознат, или било и познат дође на исповијед, он треба таквога да савјетује, да се поврати својему надлежноме духовнику. Као што је на своме мјесту казато, таквога може исповиједати само, ако је његово захтјевање довољнима разлозима оправдано, а иначе никако?⁴⁹⁾

5. Свештенику строго је забрањено у један пут у заједници исповиједати по више особа, и то не само одраслијех, него и малољетнијех.

6. Кад би покајаник и у свему по правилима извршио исповијед, а при томе би изјавио, да некеме не опрашта увреду, таквога не би свештеник имао разријешити све дотле, докле би изјавио, да ближњему своме опрашта.

7. Свештеник не може разријешити оне туђе парохијане, који су од свога надлежнога духовника одлучени или на епитимију осуђени.

8. Свештеник ваља да се строго чува, да безредно отмјеније особе на исповијед не припуштаје пред онијема, који су сиромашног стања, или по положају и стајежу ниже стоје од првијех. А такође не смије се ка првима благо, а ка потоњима општро односити. При овоме светоме дјелу свештеник је дужан према свима без разлике бити једнак.

9. Свештеник како не смије од исповиједајућега се ништа захтјевати, да му он учини у накнаду за то, што ће му овај гријех опростити; тако исто не смије од њега никакве материјалне наплате за исповијед искати.⁵⁰⁾

10. Свештеник при исповиједи дужан је употребља-

⁴⁹⁾ Ручна свеш. књига од М. Михаила стр. 74.

⁵⁰⁾ Практич. руков. дла священослужителей соч. П. Нечаева стр. 189—190. Петроград 1893. год..

вати питања: према добу узраста, полу, положају, науци и васпитању. ⁵¹⁾

Питања ваља удешавати умјесна, да њима не би покајаника упознао са којијем гријехом, који је њему до тада био непознат.

Једни свештеници, да прије сврше исповијед, употребе само неколико посве краткијех питања и тако закључе исповијед са питањем: „јеси ли постио“. Овијем начином такви духовници омаловажавају исповијед. „Самијем питањем о посту наводе покајанике на ту мисао, као да се готово све у посту састоји. Тијем се пред Богом хвалио и Фарисеј. — Он је свој пост поменуо на првоме мјесту (Лука XVIII, 12.). али није отишао оправдан“ (Лук. XVIII, 14.) ⁵²⁾

Пошто је свештеник у свему по правилу извршио исповијед и нужна питања покајанику дао, дужан га је најпослије упитати, да сам каже мимо онога, што га је он био питао: **оптерећава ли његову савјест још који гријех?** ⁵³⁾

8. По датој му власти од Бога кога може, а кога не може свештеник на исповиједи разријешити од гријехова?

Осим свештеника, коме је од Бога дата власт, нико други не може везати и разрјешавати гријехове људске. У маломе катихизису (Москва 1649. год. стр. 8.) казато је: „покајаника нико други не може разријешити осим православнога свештеника; јер изван цркве нема спасења ни разријешења“ ⁵⁴⁾

⁵¹⁾ Литургика од Николе Беговића. стр. 109, Биоград 1885. год.

⁵²⁾ Шест књига о свештенству св. Јована Златоустога. Пријевод Протопрезвитера Јована Вучковића у примједби стр. 64. Нови Сад. 1894. год

⁵³⁾ Руководство для сельскихъ Пастырей N-ro 12. стр. 314. Киевъ 1894 г.

⁵⁴⁾ Напоминање Священнику при совершеніи таинства покаянія Архіепис. Платона Костромскаго стр. 47. Москва 1896. год.

Моћ тајне покајања, по учењу хришћанскоме, тако је велика, да њену силу никакав гријех не може надмапити. ⁵⁵⁾

По овоме свештеник има право у онђе разријешити свакога грјешника, који са њим заједно припада једној (вјероисповиједи) цркви.

Но свештеник истодобно дужан је гледати: кога може од онијех, те му на исповијед дођу, разријешити; а коме опет разријешење на краће или дуже вријеме може одложити?

По оваквоме правилу свештеник не може разријешити од гријехова: 1. Оне, који при исповиједи не показују своје сакрушење за учињене своје гријехове. 2. Оне, који не би пристали, да опросте увреде онима, који су их увриједили; или не би хтјели, да поврате украдену ствар ономе чија је, а у стању би били то учинити. 3. Оне, који не би хтјели пристати да у будуће неће давати јавнога саблазна својијема ближијима; или се не би хтјели одрећи гријехова, као: блуда, пјанства, крађе, и уопће, који не би хтјели дати обећање, да ће своје рђаво владање на боље окренути. 4. Оне, који пред свештеником на исповијед не би хтјели признати свој гријех, који је не само свештенику, него и његовој околини добро познат. У свијема овијема и сличнијема случајевима свештеник је дужан са великом опрезношћу поступати, и строго пазити, да по датој му власти не би што сувишно учинио, које не би саодговарало хришћанској љубави и очинскоме снисхођењу, које се њему, као духовноме пастиру пристоји. Једном ријечју нека се свештеник добро пази, да не би кога запријечио, по каквој љутини или омрази. Јер Св. Јован Златоусти говори: „Свештеницима дата је ова власт не ради тога, да не допуштавају и да изгоне; него да исправљају и обраћају“ ⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ Јоан. 29 21—23.

⁵⁶⁾ Практическое руководство для священнослужителей протоерен А. Ф. Хойнацкого стр. 143. Москва 1883. год.

У нашој Св. Православној цркви има правило, по коме ниједан свештеник нема право самовољно разрјешавати кога од онијех, који су били запријечени од другога свештеника. Зато свештеници ваља да добро пазе, кога, и за који разлог из туђе парохије примају на исповијед? Овакву пажњу, треба да обрете за то, да по незнању не би разрјешили некога, који је од свога надлежнога свештеника стављен под епитимију или одлучење.⁵⁷⁾

По црквенијема правилима ниједан други свештеник не може разрјешити онога грјешника, који је запријечен, осим опет онога самога свештеника, који га је и запријечио; или случајно ако би се такви при смрти налазио, или би се увиђело да је покајаник према стању ствари неправилно био запријечен.

У потоњему случају право стање ствари нека поднесе свештеник на расуђење епископу, који је надлежан онеме свештенику, који је покајаника запријечио, па од њега нека чека коначно ријешење.⁵⁸⁾

За оне, који су под епитимију у књизи: „Послѣдованіе о исповданіи,“ стоји сљедеће: „Кад је неко од надлежнога или којега му драго другога свештеника неправилно био осуђен на дужу или краћу епитимију, онда свештеник, код кога се такви покајаник по ново на исповијед пријави, ваља да то ријешити мудро и опрезно како се не би о своју савјест огријешитио. У томе случају, ако би му штогод према стању ствари непоњатно било, онда треба да таквога покајаника пошаље ка првome духовнику, који га је био осудио, да га он сам и разрјешити. Не учини ли то због удаљености мјеста, или друге које могуће препреке, онда треба да ствар доставити својем надлежном епископу, па да од њега чека рије-

⁵⁷⁾ Практич. руков. для Священ. соч. прот. А. Θ. Хойнацкаго. Стр. 147. Москва 1883. год.

⁵⁸⁾ Практическое руководство для священнослужителей отъ П. Нечаева стр. 1^о. С. Петербургъ 1893. год.

шење. У томе случају не треба износити јепископу име покајаника, него само гријех, као предмет, који је то питање изазвао.

Буде ли се осуђени покајаник при смрти налазио, онда га ваља безобзирно разријешити и причестити, па ма било да је био запријечен од свештеника или самога јепископа. У томе случају покајаник ваља да изјави своје искрено кајање, јер иначе не би могао добити разријешење и опроштење својијех гријехова.⁵⁹⁾

У изванредним случајевима, као на пр. при напрасној смрти, бродоломству, или другој којој опасној пригоди свештеник може исповијед свршити у кратко и без епитрахиља. При таквима случајевима свештеник може употребити ова опћа питања, као н. пр. 1. Признаје ли покајаник, да је грјешан пред Богом, и каје ли се свјердно за своје гријехове? 2. Вјерује ли у Исуса Христа, као Искупитеља нашега? 3. Нада ли се на неограничено милосрђе Божије и вјерује ли, да ће му Бог све опростити? И, 4. Осјећава ли се, ако жив остане, да ће се трудити, да своје гријехове исправи добријема дјелима?

Ни у једноме случају свештеник не смије примати на исповијед јеретике прије, него би прешли у православно цркву.

Ако би на исповијед дошао који православни, као н. пр. неко грчке, или румунске народности, који не говори српскијем или славенскијем језиком, таквога свештеник по нужди дужан је примити на исповијед, да му у колико то буде могуће гријехове своје бар знаковима покаже. При таквоме случају свештеник у колико буде могао нека таквоме савјест умири.⁶⁰⁾

На некима мјестима, као н. пр. код неких манастира, на извјесне празнике окупља се велики народ, па из веће побожности желе тамо исповиједати се и

⁵⁹⁾ Послѣдованіе о исповѣданіи стр. 4. Кіево Печерская Лавра 1868. год.

⁶⁰⁾ Практическое руководство, для священнослужителей отъ П. Нечаева стр. 190. С. Петербургъ 1893. год.

причестити се. Но манастирски свештеник,⁶¹⁾ па ма то и сам настојатељ манастира био, нема право исповиједати такве, ако на то од јепископа није добио нарочиту дозволу. Зато на таквима мјестима јепископ је дужан постављати ваљане и искусне свештенике манастирске, који би при обављању те св. дужности строго пазили, да не би разријешили некога, који је од својега надлежнога свештеника био на епитимију осуђен или одлучен од причешћа.⁶²⁾

Ако би се пред свештеником при исповиједи изнио који гријех, па га свештеник не би знао ријешити, у томе случају дужан је поднијети га своме надлежном јепископу на ријешење, без да износи име грјешника; јер се не тиче питање о личности, него о предмету.⁶³⁾

У некима мјестима, гдје има већи број свештеника, између њих једнога или два, који су искуснији Епископ назначи да народ исповиједају.⁶⁴⁾

У грчкима зборницима из старијех времена находи се и особито правило, по коме је архијереј постављао (исповједника) духовнога оца да народ исповиједа.

У томе правилу послје трисвјатаго и молитве Господње читана је молитва: „Господи Исусе Христе Боже наш, који си Петру и другима једанајсторици ученика Својих апостолско и духовно служење даровао, и заповиједао, да могу разрјешавати и везати гријехове људске, сам и сада слугу твога (имирекъ) од мене изабранога и сваке благодати испуњенога достојна учини апостолскога и духовнога служења, кроз моју смиреност покажи га

⁶¹⁾ Напоминачіе священнику объ обязаностяхъ его при совершении таинства покаянія отъ Архіеп. Костромскага Платона стр. 48. Москва 1896. год.

⁶²⁾ Практич. руковод. для священ. отъ Я. Θ. Хойнадкаго стр. 144. Москва 1883. год.

⁶³⁾ Духов. Регл. за руске консисторије: Прибавл. о правилахъ причта церковн. и чина монаш. § 13.

⁶⁴⁾ Писац овога, још као дијете памти, да је блаженопочивши Епископ Далмат. Стефан Кнежевић, сваке године у часне пости, по једнога калуђера из којега манастира одређивао да исповиједа правосл. народ у Котору.

достојна, да може разрјешавати и везати сагрјешења недостојнијех. Јер си Ти давалац свију блага и Теби славу узносим, Отцу и Сину и Светому Духу, сада и свагда и у вјекове вјекова — амин.

Послије ове молитве читао је Јевангелије од Јована гл. 20, стих 19—32.

Послије Архиепископ говори: „Смиреност наша благодаћу св. Духа пророчествује тебе благовјерни (имјарек) духовнијем Оцем, у име Отца, и Сина и св. Духа, и т. д. У српским рукописним србуљама у почетку 15. вијека наоди се чин за постављање духовника, који има исповиједати народ. Овај чин састоји се из једне молитве и јевангелија. ⁶⁵⁾“

9. Како треба да свештеник, као праведни судија, при исповиједи пресуђје тежину гријеха?

По 102. правилу шестога васионскога сабора, свештеник, који је од Бога добио власт, да може разрјешавати и везати гријехове људске, треба да при исповиједи расуђујући тежину гријеха у обзир узме, каквоћу гријеха, а при томе и то, како је расположење онога, који се каје. ⁶⁶⁾

Гријехови се дијеле на двије врсте, и то на велике и мале — тешке и лаке. — Њихова разлика оцјењује се по извору од кога они произлазе.

У таквоме смислу узимљући гријехове једни су мањи и лакши, и они не лишавају човјека благодати Божије ⁶⁷⁾ а други су већи и тежи — смртни — који, ако се покајањем не исправе, често пута доносе смрт тјелесну, а вазда душевну. ⁶⁸⁾

⁶⁵⁾ Напоминање Священнику объ обязанностях его при совершении таинства покаяния отъ Архиеп. Костромскаго Платона стр. 47—48. Москва 1896. година.

⁶⁶⁾ Зборник правилъ. Пријевод Архим. Никодима Милаша стр. 85. Задар 1884. год.

⁶⁷⁾ I Јоан. 1, 8,

⁶⁸⁾ Рим. 8, 13, I. кор. 6, 9—10.

Мањи и лакши гријехови јесу они, које човјек учини по слабости људској, без знања и нехотично; а тежи смртни јесу они, које човјек учини са размишљавањем, својом слободном вољом и хотимично.

Ма како да су мањи гријехови тако лаки и опростителни, они би могли постати тешки и опасни, кад се за њих грјешник од срца не би покајао; а смртни па ма било да су тако велики и тешки, њих опет Бог по својој неограниченој милости опрашта, само ако се за њих грјешник свесрдно каје.

Грјешнике дакле оне, чији гријехови по предмету нијесу велики, него учињени нехотично и по незнању; или били, да су велики тешки и смртни, но грјешник жели, да се од њих покајањем излијечи; такве грјешнике духовник може разријешити и грјехове њихове опростити.

Оне пак грјешнике, чији су гријехови велики, који су се у душама њиховијема дубоко усадили, те они за њих не приносе ~~вруће покајање~~, њих је боље за њеко њеко вријеме ~~неразријешене~~ оставити, да би се тијем у њима изазвао ~~осјећај покајања~~ **DURĀE**

На пошљетку оне грјешнике ~~срамјојевне~~ гријехови велики, а кајање је њихово притворно и неискрено, њих не ваља разрјепавати, него им треба запријетити страшнијем судом Божијим. ⁶⁹⁾

Да би ово духовник при исповиједи све добро упознао, он треба да гледа: на доба живота покајника; је ли ожењен или је неожењен; је ли прост или је образован; је ли особа од положаја или је престога сталеза; је ли богат или је сиромашног стања. Ваља да гледа: шта је покајаник сагријешно; коју је заповијед Божију преступио, у чему је преступио и како; на којему мјесту, тајно или јавно; је ли у путовању или на дому? Шта му је повода дало, да сагријешни; је ли га ко на то савјетовао, или је сам својевољно учинио гријех? Је ли тај пријеступ

⁶⁹⁾ Ручна свештеничка књига од Митрополита Биоградскога Михаила стр. 78—80. Биоград 1867. године.

учинио од обијести, или је на то принуђен био каквом невољом? Је ли у гријех посрнуо нагло без промишљавања, или је то учинио са умишљенијем рачуном; и најпослије, је ли то било у вријеме поста, кад је доба покајања, или је било у које друго вријеме преко године?

Кад све ово духовник свестрано при исповиједи у обзир узме, онда према узрасту покајаника, његову образовању и положају, према околностима, које су га окружавале, кад је сагријешио, а тако и према сили његовога покајања пресуђује тежину његовога гријеха. И тијем начином, или га разријеши, или му одреди епитимију кајања.

Кад Свештеник покајаника на краће или дуже вријеме осуди на епитимију, која се састоји у томе, да је он за неко вријеме задржан од св. причешћа, тада молитве: „Господи Боже, спасенія рабовъ твоихъ“, и разрјешителна молитва: „Господь и Богъ нашъ Исусъ Христосъ благодатию и щедротами своего челоѡколюбія“, не читају се.

Нека свештеник научи покајаника, кад рок његове епитимије изађе, да дође Еолет на исповијед, па пошто га свештеник исповиједа, и он се достојан покаже опрштења његовијех гријехова, онда нека му духовник најпре (иза исповиједи) очита: „молитву надъ разръшаемымъ отъ запрещенія“. Ова се молитва налази при крају „чина исповѡданія“ у требнику.

Иза ове молитве има да му очита молитву разрјешителну; „Господь и Богъ нашъ Исусъ Христосъ благодатию и щедротами своего челоѡколюбія, да простить ти“ и т. д. ⁷⁰⁾

У изванредним случајевима, гдје сам свештеник не би знао ријешити тежину гријеха и према томе праведну пресуду изрећи, онда нека се обрати за савјет своме Архијереју. Он питајући ово упуство није нужно да откријева име грјешника.

⁷⁰⁾ Практическое руководство при отправленіи приходскихъ требъ отъ священ. Н. Спльченкова стр. 36. Воронежъ 1888. године.

Свештеник при пресуђивању гријехова не смије се ни од кога застиђети, на ма тај био и на највећему степену људске славе. Свештеник дужан је пазити само на дјела, која су гријехове изазвала и на готовост покајања, па према томе по датој му од Бога власти изрицати праведни суд имајући по овоме вазда на уму, да оvdје суд није његов, него Божији.

—**—

ЦРТИЦЕ ИЗ ПЕДАГОГИЈЕ.

Прибрао Ж. Драговић.

(Н а с т а в а к.)

Карактер као жељени резултат цјелокупног моралног васпитања.

Цјелокупно морално васпитање треба да тежи к томе, да развије одређени и развијени карактер код дјетета; а под именом карактера разумије се цјелокупност свих особина човјекских, или управо његова личност. Кад се говори о васпитању, често можемо чути шљедешу примједбу: „у васпитању је главна ствар образовање срца, моралности, карактера; што ће мени сва ваша знања, физика, хемија, историја, књижевност, философија, и т. д. ви уливајте у моју дјецу: осјећање правичности, дужности, поштења, љубав к Богу, уважање к родитељима, поштовање к старијем, оданост к влади“ и т. д.? „Карактер, по мишљењу Смаилса, то је једна најважнија сила у свијету. Људи са благородним карактером били су свагда најбољи између људи и најузвишенији представници природе човјекске; људи који су се одликовали на ма каквом попрштуту животном, људи вјешти, са високим поштењем са високом моралношћу, са несегичним и узвишеним цијелима, вазда су изазивали к себи уважање цијелога човјечанства. Таквима људима вазда потпуно вјерују и ослањају се на њихову ријеч; старају се да им подражавају; такви људи подржавају све оно што је добро, и без њих не би вриједило ни живјети на свијету. Геније изазива у нама чуђење, а карактер уважање. Генијалност је резултат умне силе

и могућства, а карактер, то је резултат силе душевне, силе и могућства срца, а у ствари срце господари у животу. Људи генијални дају друштву свој ум, а људи карактерни своје срце, уму се дивимо, а срцу дајемо нашу симпатију и идемо за њим“. Ово наведено мишљење поред свега тога што је изречено са особитим благородством и топлотом душевном, опет је доста нејасно и замршено, те може лако навести човјека на погрешно мишљење о наравственом развићу дјете. Због овога треба најприје да објаснимо што се разумијева под ријечју карактер; друго, што значи карактер наравствени; треће, од чега зависи сила карактера; четврто, каквим начином при васпитању треба помагати да се развије сила карактерности. Под именом карактера разумије се укупност свих особина једног предмета, или човјека; Тако н. пр. рече се: карактер мјеста, карактер здања, карактер лица; у пошљедњем случају ријеч карактер замјењује се по негда ријечју личност. Понегда под именом карактера разумију се чувства, која се показују код човјека у његовом односу према друштву и према другим људима; тако на пр. говори се: у тога је човјека карактер ватрен, миран, њежан и т. д.

Под именом карактера наравственог разумију се сва она правила, осјећања и вјеровња, која он показује, кад дође у додир с другим људима; у овоме ријеч наравствени карактер не значи то исто што и добри карактер; јер се каже н. пр.: у тога је човјека наравствени карактер врло њав или непријатан, или несносан и т. д. Но у тјешњем смислу ријечи, под именом наравственог карактера разумије се карактер добри, поштени, благородни и т. д. једном ријечи такви, који заслужује нашу љубав и уважање, и којему ми тако тежимо, да би и сами жељели, да имамо таква својства. Поступцима таквог карактера ми се управо наслађујемо, као гледањем лијепијех предмета, или слушањем музике; човјек гледајући такве поступке сазнаје, да они веселећи њега, веселе у исто вријеме и друге људе и увјерени су, да се у њима појављују Божанствени закони и хармонија живота. У исто вријеме признајемо, да би друштво људско било царство среће и мира, кад би сви људи разумјели и испуњавали те законе. Тежња за таквим моралним понашањем пониже из основних својстава наше духовне природе. Човјек сам по својој унутрашњој увиђавности сазнаје, да су у њему у једном суштеству сливени два начела — тјелесно и духовно — тијело и душа, и да је он суштаство, које је спобобно да ради самостално, не подајући се ропском упливу своје тјелесне природе и др. људи; једном ријечи он сазнаје своју личност, или како још говоре своје „Ја“. Сазнајући то, у човјеку

се развија у исто вријеме потреба да чува то своје суштаство или своју личност од свега онога што може да заустави или да сметне његов самостални рад; борба, која човјеку у том предстоји зове се борба за опстанак, а оно чувство, из кога она потиче, зове се чувство самосачувања.

Кад би се човјек вјечито руководио само са тијем чувством, онда би он наликовао на животињу, живио би животом усамљеним и егоистичним и не би се могао развијати, нити усавршавати. Но поред тога чувства самосачувања човјеку је прирођена још и симпатија к другим људима и тежња да чува њихову личност, њихову самосталност, од свега онога, што би могло сметати или зауставити њихов слободни рад. По овоме прирођеном осјећању сваки други човјек за нас је друго „Ја“. — У овоме се исказује свијест о браству међу свим људима. Љубав, која се почиње од љубави према фамилији, посредством умнога развића прелази на љубав к братству, племену, отачаству и најпослије к цијелом човјечанству. Но одношаји друштвени на пр. одношаји једнога лица према другоме, племена према племену, државе према држави, тако су фини и замршени, да се често пута у животу наиђе на неспоразум. Само строго и право умно изображење може човјека сачувати, да не учини најгрубље погрешке противу оне свете заповијести: „Буди другог та као самог себе,“ а што је човјек темељитије изображен, тим се мање може подврћи опасности, да гријеши против поменуте заповијести. — Посредством симпатије човјек долази до опште љубави, а посредством идеја долази до знања. Кад саставимо ова два начела, т. ј. развијену љубав и знање са свијетлим умом, онда ћемо добити високи наравствени карактер. — Као противуположеност људи са високим карактером узимају се људи бескарактерни.

Карактеристика људи бескаратерних може се свести на ово: они не познају људе уопште, а тако исто не познају ни сами себе, они немају јасног вјеровања и убјеђења у понашању са другим људима, они немају просто никаквих правила, него се руководе оним, што им други на уво пришапне и вазда су готови покорити се сваким случајностима, вазда иду онамо, куда их туђа воља повуче, или куда их повуче један или други случај, а зашто то они чине — сами себи не дају рачуна. — Високи карактер е једне, а бескарактерност е друге стране, то су два полуса, двије противуположене тачке у моралном васпитању човјековом. Велика већина људи чине средину између ове двије крајности и имају милионе најризичнијих колебања час на једну час на другу страну.

Средства, која треба да употребљује васпитање за развиће карактера.

И ако врло мало људи достигну до потпуног развића воље, опет свако може посредством упражњавања својих природних сила доћи бар до неког степена развића воље и самосталности. То упражњавање почиње се још из дјетињства и то најприје маленкостима и ситницама, али опет и у тим маленкостима треба поступати тако, да се да дјетету случај, да осјети своју силу и да је може и на дјелу показати. Тако на пр. никада не ваља чинити за дијете оно, што оно може само да учини, неваља му помагати у ономе, што оно може само да изврши. Ако је дијете кадро само ходити, одијевати се, умивати се, држати у реду све своје стварчице, онда му треба оставити, да само то изврши; у мјесто тога што дјецџ дају готове игрице, боље би било казивати им, како се те игрице направљају, па да се она сама постарају да их направе. У мјесто тога што дјецџ показују какву год игру и приморавају их да се те игре играју, боље би било познати дијете са разним играма, које се код различитих народа употребљавају, или му испричати штогод, што он дијете само кадро било обратити у нову форму игре. Кад дијете почне да штогод учи, онда му треба објашњавати оно, што само не може да дозна; но оно до чега оно само може да дође на основу онога што му је раније казано, треба вазда остављати њему самоме, да својим размишљањем и трудом дође до ријешења. У некима предметима, као што су на пр. разна дјела књижевна, слике, статује, историјски догађаји, различити случајеви из живота, — сваки човјек може по личним утисцима и по своме искуству имати своје особито суђење, и то такво суђење, које је вазда мање или више правилно. Зато је врло корисно, да наставник, не казујући ученику своје мишљење пита, како он мисли о дотичном предмету; тим ће се ученик навикнути да говори, да суди по своме сопственом осјећању, а да не буде проста копија туђих ријечи и туђег мишљења. Ако суђење учениково буде погрешно или једнострано, онда га треба поправити и допунити. Али у овом случају корисно је бар то, што ће дијете обратити пажњу на предмет, стараће се да га схвати, да размишља о њему; а то све служи као добра гимнастика за ум. Треба се бринути да се развије код дјетета сажалење к онима који страдају, да имају оно што реку код нас „болеће срце,“ и да се навикавају уважавати друге. Кад овако поступамо, онда ћемо лако научити дијете, да ограничава своје жеље и неумјесне захтјеве, да жртвује за друге тако рећи и своје сопствено задо-

вољство, што више да жртвује и тим, што је њему самоме мање или више нужно, једном ријечи, учиће се дијете не само на самопожртвовање, него и на то, да је кадро владати самим собом. Сваки такав поступак обично бива праћен неким душевним задовољством, па ће то задовољство, које дијете осјећа чинећи добро, служити му као награда за то, а у исто вријеме то ће га постигати, да се и у будуће понаша тако.

Уплив организма на карактер.

Стање организма има силни уплив на карактер човјеков. Често пута оно што ми код дјеце називамо „рђавим с цем“ није ништа друго него пошљедица или одвећ јаке или одвећ слабе нервне системе, а пожекад то је пошљедица какве год болијести, коју ми не примјећавамо.

Ми пожекад кажемо за неко дијете, да је гордељиво, дрско, да не поштује старије и т. д., а оно је јадно тако несретно, да на њега производи силан утисак, и доводи га управо у неко болесно стање и оно, што за другога пролази готово сасвим неосјетно.

NACIONALNA BIBLIOTEKA Нервозност код дјеце.

Са нервозном дјецом треба се понашати одвећ пажљиво и деликатно, јер строгим мјерама нећемо ништа учинити, осим што их можемо довести до какве год крајности. Такву дјецу треба оставити на миру и нипошто их не казнити у онај час кад пријеступ учине, но им треба дати времена, да се размисле, па ће она сама ушљед те и те нервозности свога организма осјетити, да су учинила рђаво. Врло лако може бити да такво дијете неће ни доћи да тражи опроштење за свој пријеступ, но то не треба ни тражити од њега, јер није у томе ствар. Ако такво дијете дође да се извињава, онда нипошто му се не смију давати укури, јер само сазнање своје кривице за њих је тако тешко, да она неће бити у стању, да поднесу укор још поврх тога. Такву дјецу треба лијечити, јер често пута она сама сажалевају што су погријешила и употребљују сва средства и усиљавају се да се окане тога, али нијесу у стању да се уздрже. Нека сваки васпитач и васпитатељка узме добро на ум ону одговорност, којој се може подврћи ушљед нетактичног понашања са нервозном дјецом. Они треба да знаду да се може случити, да сувишна раздраженост и растројство нерва може пријећи у растројство умно, а умно растројство састоји се не толико у побрканости мисли, колико у ослабењу воље, и у некаквом чудноватом противурјечију које,

проишае међу оним, што човјек мисли и осјећа с једне и међу оним, што ради с друге стране. Ово потврђују многи алијенисте, т. ј. они који се занимају изучавањем душевнијех болијести. Тако на пр. један од њих прича, да је познавао једну ђевојку, која је кварила све, што јој је до руке долазило, била је другу дјецу, упорна је била према старијима, понашала се најнеуљудније, знала је да је све то рђаво, али се није могла уздржати. Њу су почели лијечити, и она је мало по нало оздравила, те је могла владати сама собом. — То значи, да је организам овим постао способан покорити се унутрашњим моралним побудама. Упљед велике раздражености нерва може одједанпут да наступи неко манитило, које не траје дуго. Тако на пр. 1848 г. догодио се у Паризу шљедећи случај: двоје момчади, који су истина били скитнице и одвећ ружног владања, али су одвећ вољели један другог, побили су се на улици што су боље могли, и једанпут они се за час раздвоје. Није прошло неколико секунда, док један од њих повиче другом: „стој, ја ћу да те убијем!“ У тај мах опали из револвера и убије га на мјесто; но у исти мах дође к себи, и поче над мртвим трупом свога друга кукати и плакати. У осталом макар како да је раздражљив организам дјетета, васпитач вазда ће бити у стању да га укроти, само ако се буде са њим понашао као што ваља, и ако буде упућивао дијете к његовим сопственим моралним осјећајима.

Упорство

Упорство се налази код дјеце која су здрава, која су јаког организма, код којих се налазе почетци јаког карактера, али су само њихове наклоности на рђав пут упућене. Ако се према њима буду понашали грубо, неправедно и без сажалења, онда се код њих развије нека сувишна жестокост, а из ње упорност. Што год будемо захтијевали од такве дјеце, њима ће се све то учинити да је неправедно и да их тијем угњетавамо и вријеђамо. Ако таквој дјеци буду из младости угађали, све им чинили по вољи, и гледали кроз прсте на њихове погрешке, онда се она навикну заповиједати, а из те навике развије се упорство. Кад се таквој дјеци не чини све по вољи, онда се тим по њихову мишљењу ускрађује њихово право, и не испуњавају се дужности према њима, које се по њиховом мишљењу испунити морају. — Упорност прве врсте може се побједити благошћу, т. ј. благим понашањем према дјетету; упорство друге врсте савлађује се много теже, а најбољи је лијек противу тога, кад се упорству противу

стави са стране васпитача упорство, т. ј. тврда и непоколебљива воља, не уступајући ни у чему према дјетету, и захтијевајући од њега, да најстрожије извршује све његове наредбе, а разумије се да те наредбе морају бити правичне. — Осим тога треба да се наставник користије осјећајима дјетета, као н. пр. љубављу према оцу, матери, браћи, сестрама осјећајем стида и т. д.

(Наставиће се)

—**—

Л Е К Ц И Ј Е

ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

за своје ученике и ученице

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

саставио **Ј. Љепава.**

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

Хрисовуље, повеље, дипломе, стара писма. У законодавну књижевност спадају и стара писма, јер се у њима често налазе законска одређења и наредбе, често врло опширне, а у некијем опет примјена писанијех закона или правнијех обичаја. Ова су писма писана зарад приватнијех, државнијех или дружнијех потреба; имају вриједност зато, што нам и она у неколико бацају свјетлост на живот српског народа. Она нам показују савремени начин писања и исказивања мисли. По њима можемо судити, колика је била образованост писаца тијех писама, а важна су и за историју и генеалогiju наших краљева и властеле. Није мања ни филолошка вриједност овијех писама. Она су и најнароднији и најоригиналнији писмени споменици: пишући ова писма, писари нијесу имали ништа пред собом, на што би се угледали, те су приморани били писати онако, како су умјели и знали. Писари су знали словенски језик како који, те су сви, неки више, неки мање писали српски све, што не би умјели словенски, и на тај начин често је писмо испадало сасвим српски. Писма из Србије са Зетским приморјем понајбоље

су сачувала словенски језик и богословску форму, што је знак, да је ту боље његована православна црква и словенски језик. Овдје је православље најснажније било. Писма из Босне врло су мјешовита и одликују се недошљедношћу: у њима се мијешају и говор, и језици, што је знак велике поцијепаности те се ништа стално није могло ни утврдити, ни развити. Љепотом форме и чистотом језика, готово народнога, одликују се писма из Дубровника, те су зато најљепши споменици ове врсте. То долази отуд, што су Дубровчани тад били најобразованији између свијех Срба, а и зато, што су они били римокатолици, те се у својим писмима нијесу сваки час спотицали о словенски језик. Исти је узрок, што народни језик побјеђује и у писмима из Хрватске и горње Далмације. Има писама, која нам свједоче, да се српски језик у оно доба употребљавао као дипломатски, међународни језик на цијелом југоистоку јевропском; овијем су језиком често писали турски султани, влашки и молдавски господари, мађарски краљеви. Писмо Кулина бана најстарији је писмени споменик, писано год. 1189 и знатно још и зато, што се у њему налази писмо *h.* Од зборника ове врсте најважнији је онај, што га је издао у Бечу Миклош *h.* 1858 год. А под насловом **Monumenta serbica.**

Другу збирку издао је „Друштво српске словености“ у Биограду (књ. I год. 1858, књ. II год. 1861) под именом: „Српски споменици“ из дубровачке архиве; око овога се трудио кн. Медо Пуцић, родом дубровчанин.

Писари овијех листина у старо вријеме били су знатни људи у држави. *Логошеш* или *логофеш* у Душаново вријеме био је знатан чиновник. *Дијак* био је исте службе млађи чиновник. Имале су их поједине властеле, па и Турци у прво вријеме. (Хамза бега дитџ Радвна).

Заметци свјетске и остатци јеретичке књижевности.

Има књижевнијех споменика, који спадају у чисто свјетску књижевност, они су, истина, ријетки, а по вриједности стоје на најнижем ступњу развитка књижевног. То су *зборници* или *књижевне смјесе*. Ипак ови споменици, као примитивни покушај, да се напише нешто изворно, у данашњем смислу, имају великог значаја, јер се у њима понајвише изразило право стање ондашњег умног развића. Зборници су у старо вријеме били оно исто, што су данас енциклопедије или повремене списи. Овакве књиге имале су особиту вриједност у вријеме, кад није било штампе, те су књиге биле врло скупе. Ондашњи умни

људи, гдје год би нашли што вриједно, или би прочитали, или докучили, исписивали су у тај зборник. И ова врста књижевности у почетку била је духовне садржине: у ове зборнике стари калуђери трпали су све, што би гдје путујући од манастира до манастира, од града до града, лијепо нашли или што им је који путник монах приповиједао. Ту су уписивали: час бесједу какву, час легенду, час одломак из катихизиса и т. д. Доцније се домислише, да би могли улазити и друге ствари, као: лијескови, приче побожне и обичне, мађије, бајања, одломци јеретичне књижевности, обичаји и разне биљешке. Овака мјешавина особито се могла догодити последије поплаве турске, кад се заборавила разлика међу православљем и јереси. Богомилска јерес ширила се средством усмене ријечи и *апокрифске књижевности*, у коју спадају књиге, које хришћанска црква не признаје, и у којима се износе разне приче, анегдоте и легенде о животу Исуса Христа, Богородице, авђела и др.; ту су и разне гатке и приклањања против злијех духова, који су познати под именом *тресавица* и *нежитица*. Овијех зборника има већ из XIV и XV в. Из XIV в. познат је поближе *зборник карловачки*, у којем су већином чланци богословски, а тичу се понајвише разлика међу источном и западном црквом; *зборник Шафариков*, а сада прашког музеја, писан између 1370 и 1408 г.; у њему има 21 чланак, већином свјетске садржине. У оваквијем зборницима нађен је и Душанов законик. CRNOJEVIĆ

Средњевјековна белетристика и приповијетке ходалнице.

У средњем вијеку у свијем јевропскијем књижевностима једнако су се шириле неке приповијетке различитог извора јуначке и романтичне садржине. Овијех приповиједака било је и у византијској књижевности, откуд су и к нама дошле. Међу њима прво мјесто заузима Псевдо-Калистеново дјело о Александру Македонском; ово је занимљива прича, која се ширила по цијелој Јевропи у средњем вијеку, а налази се често и у српскијем рукописима и уплетена у хронику Малалину. Како се много читала види се по томе, што се налази у рукопису и црквено-словенске и српске редакције, па и латиницом. У глагољскијем рукописима горње Далмације налазе се приче о Тројанском рату. Приче из хиљаду и једне ноћи допрле су и у стару српску књижевност у „Слову о премудром Акиру“. Ту налазимо и индијске приче „Стефанит и Ихнилат“, које су узете из *Панчатантре* (пет књига) преведене најприје на персијски и српски, а са овог на грчки, са којег је преведена и на словенски. Ове су

приче послужиле као извор многијем народнијем причама. Чак у једном рукопису налази се и живот Мухамедов. Овамо долази и *Прича о боју косовском*, састављена у позније доба према причама и пјесмама народнијем.

Богословска глаголско-словенска књижевност у Далмацији и Хрватској. Ушљед диобе хришћанске цркве на источну и западну нико није више пострадао од нашег народа, који, налазећи се на путу међу Римом и Цариградом, рано буде подијељен, те једни пристану уз први, а други уз потоњи. Ова подјела догодила се не само у религиозном погледу, него и у политичком, јер присталице римске цркве, вођене својим свештенством, пристадоше уз западне народе, који су вазда више или мање непријатељски расположени били према Словенима. Али и овај расцијеп није се извршио без жестоког отпора од стране народа. За вријеме владиковања Методијева, Хрвати сасвим се привољеше истоку зарад словенске службе, коју је папа Иван VIII приморан био признати и за римску цркву, само да не би Хрвате коначно изгубио. Ова се служба сачувала до наших дана у некијем далматинскијем бискупијама и то глаголскијем словима. По овоме могли бисмо судити, као да је до расцијепа цркава ова буква била општа међу Словенима, па да су је православни књижевници тежећи за ћирилицом, скројеном према грчкијем словима, оставили, а римокатолички глагољаши сачували, пошто би са ћирилицом код папа теже могли продирати, те је римска црква једва дочекала, само да се што више одвоји западни дио нашег народа од остале браће по крви и језику.

И ако су обје половине нашег народа раздвајале планине, религиозне и друге сметње, али један исти дух, један исти пријевод црквенијех књига упутише обадвије гране једнијем истијем правцем, само што хрватски глагољаши остадоше при ономе, што су од старијех готово напљедили, док на истоку књижевност се ширила, гранала и снажила, док нови дух не положи крај томе староме правцу.

Словенска служба, одобрена од папе Ивана VIII за вријеме краља Томислава (924 г.), пошто одољеше противници њени, би забрањена, и ова се забрана понови год. 1059 и 1064. Народ је бранио своју ствар јуначки, те год. 1248 папа Иннокентије опет потврди словенску службу. Тако је трајало све до краја XV в.. Од XVI в. глагољска књижевност стаде опадати латиница мјесто глаголице све више и више освајаше, јер је

потпомагала римска пропаганда, те се појави читав низ писаца, који су писали побожна дјела на народном језику, али латиницом. Честијем преписивањем глаголске књиге обиловаху многијем погрешкама. Јави се потреба, да се књиге поправе и штампом утврде. Тако год. 1631 штампан је *мисал*, у коме се још држи стари српско-словенски језик. Папа Урбан VIII ради овог додао је Хрвата Рафаила Леваковића, из Јастребарског у Хрватској. Слова глаголска покљонио је цар Фердинанд II. Око тога времена бавили су се у Риму због уније неки Русини, међу њима и владика Методије Терлеци, од кога дочује папа, да је прави словенски језик и Методијев пријевод у рускијем црквенијем књигама. Буде издана наредба, да се према томе глаголске књиге поправе и штампају. Леваковић пристане на ово. Год. 1648 изађе у Риму *бревијар* (часловац), поправљен према руско-словенском. Пошви глаголаши опирали су се овоме. Око штампања овијех глагољскијех црквенијех књига особито се заузео задарски архиепископ Змајевић, коме је помагао поп Караман, доцније архиепископ у Задру мјесто Змајевића. Караман је био у Русији и добро је познавао руско-словенски. Он још марљивије уведе све особине овог потоњег. Против Карамана устао је био Степан Роза, који је радио, да се у црквене књиге уведе народни језик.

У првој четвртини овог вијека Иван Брчић био је одређен са другијем некијем филолозима, да језикске књиге опет поврати у ону првобитну редакцију, да русизме замијени србизмима. За ово је владика Штросмајер добио папско допуштење. Пошто је Брчић умро (1870 г.) његов започети рад наставили су и други, међу осталијема и Ђуро Даничић је био. Ове редакције мисал уведен је скоро у римокатоличку цркву у Црној Гори.

Глаголица ширила се у XIV и XV в. у Далмацији на југ до Неретве; најбоље је цвјетала око Сплета, Задра и оближњих острва, па око Сења, по Лици и Крбави; на сјевер је допирала до Драганића и Топуска, Самобора и Јастребарског; глаголицом се служаше читава Истра.

Рукописи, који су до данас познати, већином су из XIII и XIV в.; а највише их има из XV в. По имену се само зна за најстарији споменик ове врсте, а то је псалтир попа Николе са Раба од 1222 год. Из XIV в. са означеном годином познат је Псалтир прашки (год. 1359), мисал бечки кнеза Крбавскога Новака (1368 г.) и Вида Омишанина (1396 г.). Од штампанијех најстарији је мисал (требник) штампан год. 1483. Глаголске су се књиге штампале у Млечима, Сењу, на Риједи и у Риму.

Свјетска књижевност на овој страни. Што се рекло о овој књижевности код Срба источне цркве, то се може односити и на ову. Из свјетског живота има много мање књижевнијех споменика, што је жалостан доказ, како је мало ко помишљао о народном напретку. Писама, писанијех глаголицом, понајвише има и то до XVI в., у којем глаголска књижевност опада, а превлађује латински језик. На овој страни има једна хроника попа Дукљанина; она је сачувана у познијим пријеписима а у старо вријеме од ње се налазио словенски ориџинал, који се изгубио. У овој хроници види се најстарији траг народне поезије: пишући ову хронику, поп Дукљанин служио се не само љетописима, него и народнијем предањем и народном поезијом, због тога је код њега много што шта фантастично. Овај римски свештеник живио је у другој половини XII в. Од хронике има један примјерак старијег постанка на латинском језику, а други на народном, писан латиницом у половини XVI вијека (налази се у Риму). Ова хроника има више вриједности као књижевни споменик, него ли историјски докуменат.

Дубровачко-далматинска књижевност. Дубровачко-далматинска књижевност заузима сасвијем одвојено мјесто: она нити се развила из народне и ако је доцније погђе-што позајмила од ње, нити је сродна са старом, а још се мање може рећи, да је од ње постала, а ни нова наша књижевност није потекла од ње. Појав њен објашњава се историјом Дубровника и Далмације. Далматинско приморје са другијем земљама завели су Хрвати и Срби у VII вијеку. Хрвати су били допрли на југ до ријеке Цетине, а даље су били Срби, који су доцније, нарочито послје пропасти српске државе, ишли даље на сјевер и потискивали пред собом Хрвате. Кад су се Срби доселили у Приморје затекли су ту старосједиоце романско-талијанског поријекла, који испред Срба и Хрвата узмакну и смјесте се по градовима, али словенски елеменат стаде и у градове продирати, те се ови мало по мало и ославенише. Хрвати нијесу образовали одмах једну државу, него су се подијелили на двоје: Далматинско-хрватску и Панонско-хрватску (посавску), те су имали и засебне кнезове, који су бивали међу собом и пријатељи, али су и ратовали често. Хришћанство се најприје међу њима распростирало из Рима по наредби грчког цара Ираклија. Доцније су око 200 година били независни од Византије. При крају VIII вијека посавски Хрвати потпадну под власт франачку, од које се ослободише тек у првој половини IX вијека.

У другој половини овога вијека Хрвати се опет добровољно повратили под власт грчкијех царева (при краљу Седиславу). Они тад као и Срби замоле цара Василија, да им пошаље свештенике, који би коначно утврдили хришћанство међу њима. И ако су по други пут примили хришћанство по источном обреду из Грчке, ипак због тијесне везе са сусједном Италијом, као год због честијех сношаја са државама, које су признавале црквену власт Рима, Хрвати већ при Бранимиру год. 879 поново признаду папску власт, али сачувају словенску службу, коју су добили још за живота Методијева. Од X в. на далматинскијем католичкијем саборима неколико пута по наредби папе забрањивало се „учење Методијево“ и словенска служба, али се ипак она задржала, као што нам је већ познато до наших дана у некијем мјестима.

Хрвати далматински постају независни, те се њихови кнезови почеше звати краљеви (први пут Томислав) у X вијеку; настају непрекидни ратови; час бивају савезници, а час непријатељи са Србима, Бугарима, Грцима и западнијем народима. Најславније доба хрватског краљевства било је за владе Звонимира при крају XI вијека. С његовијем наслѣдником нестало је лозе Држиславића, и хрватска држава због унутрашњег нереда дође до пропасти. Тада Хрвати признају краља мађарског Коломана својим краљем и отадоше Е (1102 РЕ) Хрватска до данас са Мађарском, и Хрвати са Мађарима сједише у државу и несрећу. Далмација се дијелила на јужну, у којој је Дубровник, и сјеверну Хрватску. Због тога језик Далматинаца звао се хрватски, и ако је то био општи српски језик, који се није разликовао од језика осталијех Срба. Хрватског језика у опште и нема, него има једно нарјечје српско, које се тијем именом зове. Судбина Далмације, пошто се Хрватска краљевина спојила са Мађарском, свезана је била са историјом потоње. Мађарска је водила непрестану борбу са Венецијом за далматинско приморје и острова, те их је и задржавала уза се од почетка XII вијека до год. 1420, кад су Млечићи постали господари Далмације све до год. 1797.

Дубровник су основали исељеници из Епидавра, кад су бјежали од варвара; прве насеобине спомињу се око половине III в. прије Христа; потоња насеобина дошла је у половини VII в., а тад су дошли овамо и становници Салоне, коју су дошљаци Словени порушили. Први становници Дубровника били су, као и у другијем градовима, романског поријекла, и то хришћани и образовани, што је и помогло, да се ова општина развије.

Дубровник, као год и остала Далмација, налазио се међу Византијом, Венецијом и српскијем земљама, а последије и Маџарима. Венеција је тежила, да ове земље освоји; при крају X вијека она је покорила јуначке Неретвљане, који су једно вријеме прије тога приморали били Млечиће, да им плаћају далак. У то вријеме и Дубровник је зависио од Млетака, али за мало, јер је он вазда некако умιο сачувати своју независност, те се мало по мало развила богата трговачка опћина. Дубровник се ријетко лаћао оружја. У IX вијеку неколико приморан је био бранити се од Сараџена. У X вијеку бранио се од Млечића, Неретвљана, бугарског цара Самуила, цара Отона; у XI вијеку савез са Робертом Гвискардом увукао га је у рат са Византијом и Млечићима, у XII вијеку са баном босанскијем и Стеваном Немањом. Из свију овијех ратова Дубровник је умιο извући за се корист, те утврдити још боље своју независност и раширити трговину мирнијем договорима, особито са српскијем владоцима. За ове потоње он је служио као уточиште; њему су они предавали на сахрану своје благо. У српскијем листинама грађани Дубровника називају се: „пријатељи, рођаци, вјерни и љубљени.“ Трговина Дубровника распрострањила се на Италију, Сицилију, Шпањолску, Грчку, Александрију, Левант и т. д. а особито са Венецијом живахни су везови били. Као год и у другијем градовима Далмације и у Дубровнику још раније и у већој мјери чисто романски елеменат стар се потискивати и замјењивати српскијем. Али доцније словенска маса потпаде под утицај талијанског елемента као културнијег, чему су узрок и трговачке свезе са сусједном Италијом. Романски елеменат могао се још већма оснажити и због тога, што је Венеција рано почела освајати поједине дијелове, те у почетку XIII в. и Дубровник признаје у неколико власт њену; мјесто ректора републике она је стављала своје кнезове, премда су се и даље клели, да ће чувати права и обичаје дубровачке. Мјесто Млечића у другој половини XIV вијека долазе Маџари, али последије узимљу мах Млечићи, кад су се Маџари морали борити са Турцима. Да би заштитили своју трговину од Турака, а особито ускока, који су подједнако нападали и на Турке и на Млечиће, ови потоњи завладају око почетка XVIII вијека цијелом готово Далмацијом. Сам Дубровник са својом околином умιο је сачувати своју независност.

1797 г. потоњи дужд, Маннини, одрекао се власти. Аустрија заузме Далмацију по Кампо-формијском уговору исте године. Дубровник и даље остаде, али за мало. Год. 1805 по пресбуршком

миру Аустрија приморана буде предати Далмацију Француској царевини. И дубровачка република није могла издржати даље: она је коначно пала 1808 г. А г. 1814 на бечком конгресу Далмација и Дубровник предани су Аустрији.

Карактер књижевности. У старој књижевности Срба источне цркве опазили смо јединство и уједињење око имена народног. Ово се објашњава тијем, што је племена источне цркве Немања ујединио политично, а св. Сава духовно, па се то јединство последице огледа у самој књижевности. Тог политичног јединства не видимо код нашег народа западне цркве, те ни књижевног. Дубровачка република тежила је, да се у свему изједначи с Италијом, па и у просвјети. Далмација је често мијењала господаре, а у просвјети се угледала на Дубровник, У Хрватској слабо се што радило на књижевности све до реформације; а у Славонији књижевни рад почиње тек у почетку прошлог вијека.

Дубровачко-далматинска књижевност почела се у другој половини 15 в., цвјетала је у 16 в., а опала у 17 в. Писало се на три језика: на латинском било је све, што је потребно за спољашње сношаје, а и научна дјела; мало ређе тако се употребљавао италијански; а народнијем језиком писала се поезија и др., што је служило за весеље и забаву пјесницима и њиховој дружини. Карактер ове поезије објашњава се оном тијесном везом, која је постојала између Дубровника и Далмације с једне и Италије и Млетака с друге стране. Талијанци су се сваки час премјештали из Италије у Дубровник и Далмацију, а Срби опет у Млетке, у аристократију којих уљегло је било много српскијех породица из Далмације. Трговачки сношаји, политичке везе, вјејрска заједница са Римом — све то ојачало је свезу, и на тај начин отворио се широки пут утицају италијанске просвјете. Италијанска је култура дјествовала свима средствима: науком, религијом, умјетношћу, установама, обичајима отмјенијег и изображенијег друштва. Овај утицај почео је од најстаријег доба; а кад је и у самој Италији настао велики препорођај наука и вјештина, то се одмах и на Дубровник одазвало, те се већ у 15 в. опажа необичан појав особите народне књижевности, која немаше ништа заједничког са старом српском књижевношћу.

Млади дубровчани и далматинци ишли су заједно на науке у сусједну Италију, гдје их је особито привлачио падуански универзитет. Одовуд су они доносили у своју домовину разви-

jeni ukus k učenosti i poeziji; preko njih upoznali su se dubrovčani i dalmatinci sa glavniјem poјаvаmа u ondašnјој svјetskoј knjiјeвnosti kraја sredњег i početka novog vijeka. Latinska knjiјeвnost, pod uticajem sredњevјekovne crkve i њene nauke, imala je svoje predstavnike ovdje i tu je dobila pravo graђанства. Preko Italije doprli su ovaмо одједи провансалске поезије sa њенијem обожавањem женскиња и љубавне пјеме — *канцоне*. Препорођај и оvdје се одазвао обичним појавом: тежњом к *хуманизму*, изучавањem старијех грчкијех и римскијех класика.

Два су узрока, што су у Италији произвели покрет духова, што се одмах одазвало и на Далмацији. Први је узрок утицај арапске изображености у поезији из Шпаније, из које се кроз Прованс и провансалске трубадуре, или непосредно преко Сицилије јавио и у Италији; други је узрок, што се ушљед овог утицаја поколебала религиозна укоченост, појавила се сумња и жеља знања, те су се почели на ново учити стари грчки и латински класици. Послије пада Цариграда (1453) сви ондашњи учени људи, добри познаваоци јелинског језика и књијeвности, пријеђу у Италију и даду још већи полет. При крају XIII и XIV в. Италија је имала врједне преставнике новог правца у Данту, Петрарки и Бокачио, а за њима се појављују у XV в. многи други, који су понајвише гајили веселу бесједну умјетност, поглавито љубавне пјесме, а други су опет ширили знање класика. И преставници народног пјесништва и хуманистичне школе појавише се одмах у Далмацији. Први су учитељи били Италијанци, али до мало видимо и Далматинце као раднике у талијанскијem школама и књијeвности. Учени људи из Цариграда дођоше и у Дубровник.

На тај начин класични препорођај пониче у Дубровнику не само под утицајem талијанскијem, него и непосреднијem грчкијem. У Дубровнику су живили чувени Калкондил, Ласкарис, Емануило Марул. Кад су се у Италији Петрарка, Данте и Тасо читали на народном језику, у Далмацији је већ приправно било земљиште, да се и у томе подражава отаџбини тијех великана; кад далматински списатељи почеше радити на поезији, прихватише народни српски језик, а и сами предмет често узимаху из народног живота. Тада се први пут на звучима нашег народног језика чула умјетна поезија, којој учени и образовани Дубровчани дадоше велики полет.

Први пјесници. Први знатни писац, који почиње собом овај период далматинске књијeвности, био је Марко Марулић

родом из Сплета (родио се 1450 г., умро 1524.) Прве науке учио је у Сплету, а касније оде по обичају оног времена на више науке у Падову, гдје млади Марко у свијем предметима напредова врло добро, особито у латинском језику, философији, пјесништву и бесједништву. Упоредо с њим помињу се његови пријатељи: Јероним Папалић, Јеро Мартинчић, Никола Матулић, Наталић и Фрањо Божичевић, који су се сматрали, као ученици Марулићеви. Сви скупа они су сачињавали једно друштво по обичају оног времена. Они су заједнички читали и критиковали своја дјела. Писали су ситније љубавне (подражавање Петрарки) и побожне пјесме, посланице у облику писма један другоме и похвале. Марулић је писао на народном талијанском и латинском језику; на овом потоњем већином дјела богословске, историјске и археолошке садржине; он је чувен био и ван отаџбине: његова су дјела превођена и на друге јевропске језике. Српски писане пјесме већином су побожне садржине, (*о Исусу, његову зачећу, муци и ускрснућу, пјесме о Марији, и т. д. о љубави божје; од седам смртних грехов и т. д.*) Има пјесама шаљиво-сатиричне садржине или *шокладнице* и *смјешнице*, а ово је посебна врста средњовјековнијех комедија, а и *приказања*, која је Марулић први настојавао пресадити у нашу књижевност. Ариосто називао га је *божанственим* по обичају онога доба. Позната је његова *повијест* у шест књига или пјесама о св. Јудити, која је више пута издавана.

Јудита узета је из апокрифског дјела истог имена. Јудита је била богата и врло побожна удовица. Кад су Асирци око год. 589 до Христа, опколили били град Ветулију, гдје је живила Јудита, она оде у око непријатељски с намером, да помогне својој домовини. И заиста, очаравши својом љепотом вођу асирског Олоферна, а послије га убивши, ослободила је свој град. Понајљепше је мјесто из овог сјјева Јудитина молитва :

Oni odašadši, Judit u komori
Svojoj tad pošadši, dvize ruke gori.
Ter tako govori lugom potrusivši
Svū glavu od zgori, kip vrićom odivši :
„Bože ki stvorivši svaka obladaš svim
I sve naredivši, zakon si dal tvojim
Dal si otcem mojim meč, kim odvrtiše
Rugô i silu onim, ki silu činise;
Ki ovašćiniše sestru njih, u zlo ih
Tišće i vidiše žen i kćeri svojih
Od sebe rastojih; blago razdiljeno
Od ruke slug tvojih, tobom dopušćeno,

Tebe smiljeno, gospodine, molju,
 Otpusti zlu volju u rabi Juditi
 Pomози, ka volju tvu želim spuniti,
 Rači se smiliti, milostiv bo jesi,
 Sve mož učiniti, zla od nas odnesi,
 Desnom svojom stresи asirske sile sad.....

Језик му је чист, снажан и језгровит.

Готово у исто доба јављају се у Дубровнику пјесници *Шишко Менчетић*, *Влаховић* и *Ђорђе Држић*. Властeosка кућа Менчетића бијаше врло стара, славна и угледна у Дубровнику. Шишко (Сигизмунд) Менчетић (1457—1501) је први почео коло лирскијех дубровачкијех словинскијех пјесника. Он је био представник оне љубавне поезије, оснивачи које су били провансалски трубадури. И ако се ова поезија завршила при крају XIII в., али је њен утицај дуго још живио на цијелом романском југо-западу Јевропе; њени одједи снажни су били још у XV вијеку у Шпанији, па у Италији, гдје је најзнатнији образац био Петрарка и његова школа. У производима Менчетића пјевање љубави заузима прво мјесто и његове „Pjesne ljuvezne“ на број 365 сачињавају драматички *канцонери* у духу провансалско-кастилско-талијанском.

CRNE **Slava** и **turije**

- O slava od gospoj, angelska kriposti
 Ka носиш vas opoj ljuvene kriposti!
- O slava i hvala, koja s' vlas i pravu
 Plemenštinu svu dala našemu naravu
- O slava od svita, koja si u tanceh
 Yeseljem povita u slavnijeh pjesance!
- O slava i gizda svakomu človiku,
 Koja se nam izda za milost i diku!
- O slava i vjenčac, kojom je ves svit blag,
 Jaki no prstenčac, u kom je kami drag!
- O slava i radost, tvoju Bog lipotu
 Darova za sladost našemu životu!
- O slava i kruna kičena s mirisom,
 Koja si sva puna bisera s grimizom!
- O slava od slave, slavom te zove svak,
 Er ljudi svi pravē, da ti je ime tak!
- O slava u družbi zazrit mi, čuj, nemoj,
 Jer tebi na službi darovah život moj!
- Neka me pokriepi, gospodje gizdava,
 Tvoj obraz prilipi, u kom je sva slava

Исти карактер имаду и пјесме његовог сувременика *Ђорја Држића* (1450—1510) такођер дубровчанина, који је написао неки састав у драматском облику. Завољевши кћер властелина

Шишка Менчетића и не нашавши одзива од њене стране, рано ступи у ред свештеника, одрекавши се радости овог свијета. Доцније далматински пјесници високо су цијенили Менчетића и Држића; Ђорђевић упоређује се с Петрарком и Бокачио; Рањина их хвали што су први почели писати на народном језику. Што се тиче облика и садржине нијесу били самостални, но су се угледали на талијанску школу, али у том одношају ни талијанска није била чиста, али такво је вријеме било. Види се, да је и овијем пјесницима и народна поезија позната била. Има једна пјесма, која ако није чисто народна, а оно бар написана је под утицајем њенијем.

Ради огледа ево једне елесије Ђорџине:

Одиљам се.

Одиљам се моја вило, Бог да нам буде у дружбу.

Плач и сузе и моју тужбу, да би знала моја вило!

Одиљам се, а не вијем, кому остављам личце било.

Покле ти је служба мила, коју ти сам ја чинио,

А сад те сам учвилно, остај збогом моја вило —

Одиљам се.....

Путоваје, уздицаје и срдацем сваки данак,
А на очи моје савак да те не приде, моја вило —

Одиљам се.

Сила ми је путовати, ох! горка је моја срећа,

Од свијех туга ма највећа, да би знала моја вило!

Одиљам се.

Не уздам се у дни кратке, да те виђу срце моје,

Које остављам да је твоје, остај с богом моја вило

Одиљам се!

Ако друмак помањкаје, тер те живот мој не види,

Срце моје не слободи; остај с богом моја вило

Одиљам се!

Нека срце не заблуди, да не буде другој служит'

А с тобом се не раздружит', остај с богом моја вило

Одиљам се!

Ја ти дадох вјеру моју, до живота да те служим,

А по смрти да те здружим; остај с богом моја вило

Одиљам се!

Говори се: прави слуга и тко буде вјеран бити,

Увијек неће изгубити, тко се буде потрудити.

Одиљам се моја вило! ох како ја, моја вило,

Одиљам се, а не вијем, кому остављам личце било.

Ханибал Луцић (1480—1540) Мало доцније појавио се на острву Хвару, у Старом граду, Ханибал Луцић, човек богат и врло поштован. Он је много по свијету путовао, те стекао много знања и искуства. Писао је осим љубавнијех пјесама, по примјеру другијех пјесника, и посланице и један драматски сијев „Робиња,“ садржина које је узета из времена борбе Срба и Хрвата са Турцима. Списи његови издани су први пут у Млетцима 1556. Међу његовим пјесмама особиту пажњу заслужује похвала Дубровнику, у којој је изражено високо поштовање према овој слободној општини :

Ли покли јур прави неизмирну твоју,
Дубровниче, славу ставих се да поју,
Високим рад бих ја гласом зазвонити,
И твоје хвале ћа до неба понити,
Дубровниче, части нашега језика.
Ка цватеш и цвасти вазда ћеш до вика

Сам себи је ставил законе, по којих
Липо т' је управил сам себи и својих,
Њим се је хтио дати, а веће мисоу
Водити и издавати у дилу свакоу...
А закон јер доста тјак д пун разлога
Не мање за госта него ти за свога
Тим га сваки почита, тим су Дубровчани
По све стране свита љубави и пошани

Мој писни збројити никакор ниј моћи
Све краје, честити Дубровник гди опћи.
Кроз горе, кроз дуге, по свиту свеј миче,
Тарговце без друге забаве ни приче,
По странах, ке гледа сунце на далече,
И које прикреда и с редом ке пече,
Сви тарге примају, мирно ке доноси,
И ке они дају, он мирно односи...
Достојан је свуди ови град да славе,
Да га Бог и људи вазда благослове

У истој пјесми Александра Македонског од назива „од Србљи краљ“. Он се сјећа и словенства, које је стењало под јармом турскијем, моли Бога за помоћ против невјернијех и тужи се, што Словени остављају једни друге без помоћи. Марко Марулић и Ханибал Луцић зачетници су дубровачко-далматинске драме. Ова се, као и у другијем књижевностима почела као црквена драма или мистерија. Мистерије (приказанье, сказанье) су се писале у везаном слогу (сгихови обично од 8 до 12 слогова). Предмет се обично узимао из библијскијех и легендарнијех прича; на

пр. о Авраму и Исаку, о Јосифу, Благовјештењу, рођењу Исуса Христа, о страшном суду и т. д. Извор је за Дубровник опште јевропека латинска мистерија, а многе узете су из талијанске књижевности, просто преведене или прерађене, али се види и самостални рад. Приказана су се писала не само за читање, него и да се престављају и пјевају пред црквом или у самој цркви или просто у пољу.

У Робињи Луцића видимо покушај, да се напише права народна драма: турски разбојници били су заплијенили племићку једну дјевојку, коју ослобођава њен љубавник, који је налази међу робљем на тргу дубровачком, те је откупљује. И ако је врло умјесно било у овој драми изнијети контраст између хришћанства и мухамеданства, ипак тога у њој нема, као ни у другијем драмама дубровачкијем. Ово се објашњава општом помирљивом политиком дубровачко-далматинскијех општина.

Пјесни љубене, којих има свега 22, сачињавају једну цјелину: прва је као увод, за њом иду оде, попијевке и пригоднице у славу дјевојке, која му не враћа љубави; само се у једној пјесми хвали као сретан љубавник, а у завршној пјесми пјева ништавилу *Невијета и љубави*. Има неколико лијепијех посланица, међу њима и *Мартиновићу*.

Никола Ветранић (1482—1576) родом из Дубровника од једне старе дворянске породице, долази у ред најславнијих дубровачкијех пјесника. Он је био опат у неком манастиру, али не будући задовољан наредбом црквенијех власти, оде на један мали островчић св. Андрије, гдје је живио као права пустињак, не престајући писати и подржавајући свезу са својим пријатељима, научењацима и пјесницима, који су га послје његове смрти опјевали у српскијем и талијанскијем пјесмама и епиграмама. Он је превео са јелинског језика Еврипидову „*Хекубу*“, што је знак, да су се јелински класици почели и у оријиналу читати у Дубровнику. Осим тога он је написао „*Посветиштите Аврамово*“, „*Воскресеније Христово*“, „*Чиста Сузана*.“ У својим дјелима Ветранић је достигао велике лакоће, течности стиха и љепоте језика. Његово посветилиште Аврамово, једна од најбољих мистерија, показује нам и вјештину у цртању лица и положаја, и неке појединости доказују, да је и овдје народна поезија била добро позната пјеснику. Једно од најљепших мјеста споменуте мистерије, плач Сарин, напомиње нам наша народна нарицања, тужбалице.

О драги мој синче, душеце љувена,
Гиздави јеленче од луга зелена!

Ко ми те уплаши и с мајком раздили?
 Што мајку не уташи, да грозно не цвили?
 Орле златопери, камо си полетил,
 Што мајци запери у срце један стрил?
 Пауне позлатан, куд зађе по трави,
 Јурве је трећи дан да мајку остави?
 Мој сиви соколе, митару прилијепи,
 Што мајци на поле срдашце процијепи?
 Крагујче гиздави, реци ми Бога рад,
 У којој си дубрави ловећи остао сад?
 Коли ће љубити тве лице прибило
 И тебе блудити, вазамши у крило?

У пјесми „*Ремета*“ Ветранић је пјеснички описао свој пустињачки живот на острву. У „*Пушнику*“ он води свог путника по дубровачкијем горама, долинама и пустињама; приповиједа њихову историју и описује природу. Од другијех његовијех пјесама вриједи још споменути и пјесму Италији, у којој он жели јој пређашњу славу и слободу од поганијех „турака;“ да је не кљује ни кокот ни орао (Француска и Аустрија) и као талијански родољуб жели јој независност и јединство.

Госпоје од госпој', за тој' се спомени,
 Сама се прсваји, а туђе одждени;
 Оружје тај звекот нека се не чује,
 И орао и кокот нека те не кљује,
 Чин' да те не цвиле истине огади,
 И оружјем не диле туђини незнани
 Не дај се у руке мнозије владати.
 Једнога ти вјери и даржи за себе,
 А остале отјери далече од себе.

На тај начин пјесник осјећа подједнаку љубав и према Дубровнику и према Италији, у којој је он видио мјесто рођења свога образовања.

Стијепан Гучетић, (око 1495 г.) племић дубровачки, спомиње се као писац веселе хумористичне пјесме „*Дервишијаде*“, која долази у ред најориџиналнијих дјела дубровачке књижевности; ту већ не видимо подражавања, на против пјесник се латио самог живота. Неки мисле, да је ова пјесма из XVII вијека од Стефана Ђорђи. У њој дервин турски комичнијем начином исповиједа се некој дјевојци, хришћаници, како ју је заволио, обриче јој разноврсне дарове, а готов је њој за љубав и корана се одрећи. Но видећи, да му она не враћа љубав, расрди се, па јој стане пријетити, да ће је позвати пред судца на одговор.

Пјесма је лијепо сложена у 50 сестина, а комичност јој се повећава тијем, што у њој има много турскијех ријечи, а свака се китица свршује згоднијем рефреном. Ова пјесма, по свој прилици, спада у ред *маскараша*, које су се пјевале за *карневал*.

Андрија Чубрановић, (око 1550) син златарев, а и сам по занату златар, долази у ред писаца, који су се мање угледали на талијанску школу и који су писали самосталније. Најзнатније му је дјело: „*Јеђупка*“ (циганка) у 7 пјесама, у којима циганка прориче и открива тајне шестини госпоја. По свој прилици пјесма је написана за карневалске свечаности. У то вријеме био је у Италији обичај, који је прешао и у Дубровник, да се приликом карневала декламују разне, понајвише плаљиве пјесме и омањи драматични производи; таква је пригодна по свој прилици и „*Еђупка*“, јер се спомиње да је јавно декламована и у Дубровнику. Чистотом и љепотом језика, као год и ориђиналношћу и правијем пјесничкијем даром он је многе своје предходнике надвисио, те су му многи и подржавали, а и сами Гундулић и Палмотић уметали су цијеле стихове из његове *Јеђупке* у своје производе. Ова се потоња тако допала, да су у истом вијеку тројица далматинскијех пјесника поновили овај исти предмет, те је један од њих, Пелегриновић, написавши своју „*Циганку*“ у 18 пјесама, узео из Чубрановића 4 пјесме и увод.

Из *Јеђупке*.

Вишњи Господ, господичне,
Честитим вас вјенцем круни
И жељење ваше испуни,
Јер сте сунцу све приличне!

Од оних смо, госпо, страна,
Откле жарко сунце истиче;
Клетва хоће, свјет потиче,
Да не имамо нигдје стана.

Нити смјемо на једном мјести
Божјом клетвом да станемо,
Гдје ноћимо, не сванемо,
Јер нас причну црви јести.

Јур два дјела сегаи свјета
Извили смо од теи стране,
Ради наше брижне хране,
Јак цјеч медна пчела цвјета.

И примили, госпо, у путих,
 Пробијући стране и луге
 Многе бриге, јад и туге,
 Цјећа звјери туј прељутих.

Петар Хекторовић (1487—1572) богати властелин са острва Хвара из Старог града. Противно обичајима остале властеле, која се високо и далеко држала од осталог народа, он је, како се дознаје, радо опћио са простијем народом, особито рибарима.

На овај начин он је дошао до правог врела народне поезије, што се и види из свију његовијех пјесама, а особито из пјесме „Рибање и рибарско приговарање,“ раздијељена у 3 дана, у коју је уметнуо неколико чисто народнијех пјесама, те су ово први пут народне пјесме записане. Намјера је „Рибања“ да поучи и забави; у њој пјесник лијепо нам црта простодушни значај убогијех, али поштенијех рибара, који су увијек добре воље.

Почасница. (из Рибања)

Наш господин пољем језди, језда да му је!
 На глави му свилен клобук, сјенца да му је,
 У руци му златне књиге, дружба да му је
 Пред њим пјесак поје, на част да му је.

Он је преводио *Овидијево* „De remedio amoris,“ а осим тога писао је још неколико *Почасница*.

Никола Наљешковић (1510—1587) родом дубровчанин, трговачког сталежа, научењак, добар математичар и астроном, који је спорио против Галилејевог система, писао је ситније разне љубавне и богољубне пјесме, али понајвише познат је што је написао 7 омањих комедија из дубровачког живота. Ове комедије играле су се у кућама његових пријатеља, а и јавно, те је он први на пољу комике из домаћег живота. У њима писац шиба крупном шалом слободни живот млађаног свијета. Писао је и *пасторале* (пастирске игре), образац које је први дао *Ветранић*, али их је *Наљешковић* први приказивао у игри. У *пасторалима* подражавао је талијанскијем, само је мјесто нимфе увео српску вилу. Постоје дубровачке и хварске *пасторали*, које се разликују тим, што у првима љубав пастира и виле црта се обично комично, а у потоњим видимо праву идилу. Много је од његовијех дјела изгубљено.

Кости од мрца говоре путнику

(епитафија)

Путниче, устави један час ступај твој,
 Тер памет постави на писмо на овој:

Што си ти, то ја бјех; што сам сад, бићеш ти.
 Ја већу не видјех истину на свијети.
 Тијем смишљај добро ти и у дан и у ноћ,
 Кад будеш умријети, гдје ће ти душа поћ.

Марин Држић (1520—1580) још се већма од Наљешковића прославио пасторалима и комедијама; код њега пријатељи његови хвале: „il rigo vago e dolce canto“. Међу многобројним пасторалима и комедијама особито познате су: комедија „Дундо Мароје“ и „Новела од Станца“. Осим тога писао је љубавне и побожне пјесме (садржина њихова.)

Динко или Доминик Рањина (1536—1607) од властеоске добре породице, човјек врло учен и уважен. Он је дуго живио у Италији у Фијоренци, гдје се бавио трговачким пословима свога оца. Ту он омили великом војводи тосканском Козми Медичи, који га обдари орденом и у важним стварима за савјет питаше. Кад се повратио у Дубровник, он је служио републици, и неколико је пута биран за кнеза. Рањина је писао многе и различите врло лијепе пјесме, међу њима и дидактичне, идиле и посланице. Преводио је с латинског: Тибула, Проперција и Марцијала, а гдје што и из грчкијех пјесника. Славио се и италијанскијем пјесмама. Не броји међу најбоље лирике далматинске. Рањина је отио к дубровачку поезију подражавањем старијем пјесницима латинскијем и италијанскијем, као што је класицизам преотео био мах у цијелој Италији у XVI вијеку. Рањина је прави пјесник, који не саставља своје пјесме из ријечи, него их из срца изводи. Неке су му пјесме садржином и дикцијом чисто народне. Први пут издао је пјесме у Фијоренци 1563 год.

Јади љувени

Блажени ви слипи, који не видите
 Липости од вила, ви их мање желите.
 Блажени ви глухи, ким чут' ниј' дана власт,
 Од жена немилих отровни худи глас;
 Блажени ви ними, ки ријечи не имате,
 Тер мање све муке на свиту кушате;
 Блажени ви мртви, ки љубав не зрите,
 Ер свеђер у земљи покојно лежите.

На клизавом путу лако се пада

Плав морска, сваки час по мору која гре.
 Истом је један дан вал морски прождере.
 Овца, ка из стада из свога излази,
 Брзо се вук к њома из крова зајази.
 Ода цкла један суд, ки често путује,

На кладенц студени, брзо се јур скује,
 А тко гре босоног, гдје драча све никне,
 Треба је напокон ободен да викне,
 Што хоћу рјет ово, не хоћу сад рјети,
 За с туге не бити кому год на свјети

(Наставиће се.)

УЧЕЊЕ АПОЛОГЕТА II-ог ВИЈЕКА О БОГОНАДАХНУЋУ СВ. ПИСМА.

Пише Ј. Поповић.

Упорни многобошци, у заблуди свога ума, држали су своју религију за истиниту, у колико су им ту религију саопштили њини богови; хришћанска пак религија, по њиховом мишљењу била је лажна религија, која је измишљена — тобож — људима, који су написали хришћанске свете књиге. Тај поглед многобожаца на хришћанску религију изазвао је у апологетџа II вијека (св. Јустина мученика, Татијана, Атинагора и св. Теофила антиохијског) опредељење питања о богонадахнућу св. Писма. Сав свој научни рад они су посветили на одбрану вјере Христове од многобожаца и fine философије, која се је непријатељски односила к хришћанству.

Прво, апологети II вијека морали су разјаснити то питање у опште: доказати богонадахнуће књига св. Писма, — значило је у једно са тиме доказати незнабошцима истинитост хришћанске религије, коју је предао људима сами Бог, а у исто вријеме — и лажност религије многобожаца, религије, коју је измислио слијепи човјечији ум. Друго, разјашњење тога, да хришћанске свете књиге садрже у себи Слово Самог Бога, а не плод човјечијег ума, наперена за опровржење показаног погледа незнабожаца.

Опровргавајући такво мишљење незнабожаца, апологети II вијека називају св. Писмо „писмом божанственим,“¹⁾ „божанственим откривењем,“²⁾ „светим писмом,“³⁾ „словом божијим,“⁴⁾

¹⁾ Теофан к Автолику, књ II, гл. 10.

²⁾ Татијан, ријеч против Јелина, гл. 12.

³⁾ Теофил к Автолику, књ. II, гл. 13, 18, 21, 22; разговор с Трифаном, гл. 55.

⁴⁾ Татијан, р. пр. Јелина, гл. 25, 26; разговор с Трифаном, гл. 37.

„светим словом,“⁵⁾ и другим сличним именима, која показују високи карактер св. књига.

Зашто се морају, по мишљењу апологета II в., признати књиге св. Писма „словом Божијим“, а не као измишљотина људи, који су их написали? Зато, што писци тијех књига говорили су у њима не од себе, већ „самим Богом надахнути и умудрени“,⁶⁾ „напуњени св. Духа“,⁷⁾ „по надахнућу божанственог Духа“,⁸⁾ „будући надахнути ничим другим већ словом Божијим“,⁹⁾ „које је силазило на пророке и преко њих говорило“. ¹⁰⁾

Тако исто „слово Божије, свети Дух“ говорио је устима Моисеја, пророка и јевангелиста и апостола, „које је водио један Дух Божији“. ¹¹⁾

Значи, да се је на све св. Писмо простирало богонадахнуће, о чему нам, такође, свједочи Патијан, када говори: „Дух Божији не присуствује у свима, већ се само налази у неким људима, који праведно живе, и сједињавајући се с њином душом, помоћу откривења, јавио је и осталим душама о тајним истинама“. ¹²⁾ То нам потврђује и св. Јустин: „није могуће знати људима тако високе и божанствене истине ни по природи, ни помоћу способности човјечијег ума, већ само помоћу дара, који је одозгор силазио на св. мужеве“. ¹³⁾

У појединости, пак, учење апол. II-ог вијека о богонадахнућу свију старозавјетних писца илустрира се на много мјеста. То се особито може виђети из мјеста одје Мустин, Атинагор и Теофил цитују Псалме и Приче; ¹⁴⁾ даље, из I апологије св. Јустина, у којој се Моисеј назива „првим од пророка“, ¹⁵⁾ гдје под пророцима треба разумјети све старозавјетне писце; такође и из оног мјеста, у ком се I књ. Царства држи за књигу пророчку. ¹⁶⁾ То исто можемо наћи и у дјелима других апологета

⁵⁾ Теофан к Автолику, књ. III, гл. 13.

⁶⁾ Теофан к Автолику, књ. II, гл. 9.

⁷⁾ Ibid.

⁸⁾ Атинагор, молба за Хришћане, гл. 7; срав., гл. 9.

⁹⁾ Јустин, апологија I, гл. 33.

¹⁰⁾ Теофан к Автолику, књ. 2, гл. 10.

¹¹⁾ Ibid. књ. III, гл. 13; такође књ. II, гл. 22.

¹²⁾ Патијан, р. пр. Јелина, гл. 13.

¹³⁾ Јустин, Поучење Јелинима, гл. 8; у истом смислу: Атинагор, молба за Хр., гл. 32; Теофан к Авт., књ. II, гл. 9. и др.

¹⁴⁾ Јустин, разговор с Трифоном, гл. 61; Атин. молб. за Хр. гл. 10, 18; Теофил к Автолику, гл. 38 и др.

¹⁵⁾ Јустин, I ап.; гл. 32.

¹⁶⁾ Поучење Јелинима, гл. 31; слично: гл. 10,—11,—38; I апологија, 33—36; разговор с Триф., гл. 27,—52,—87.

(Атинагора, Теофила и Патијана), који такође називају све старозавјетне писце пророцима, и држе их за богонадахнуте.¹⁷⁾ Осим тога, ради више тачности, апологети II в. чак показују и имена појединих богонадахнутијех писаца, као: Моисеја, Исаије, Псалмопјевца Давида, Амоса, Јеремија, Соломона и др. То богонадахнуће простирало се не само на Стари, већ и на Нови Завјет, о чему нам, између осталих свједочи и Теофил.¹⁸⁾ Татијан не ограничава се општитјем доказом, већ шта више цитује поједина мјеста Новог Завјета као канонична.¹⁹⁾

Необориви, пак, доказ, да су св. писци говорили у својим књигама не од себе, већ од Духа Божијег, служи, прво, она чудновата сагласност, која постоји у њиховом писању. Тако у II књ. Теофил к Автолику пише: „сви они (пророци) говорили су сагласно један другом како о оном, што је било прије њих и што се догађало у њино доба, тако и о оном, што се сад догађа пред нашим очима“.²⁰⁾

Таква једнодушна сагласност у свему њином учењу, као да су сви они говорили једним устима и једним језиком,²¹⁾ види се из тога, што ниједно мјесто писма не противурјечи другоме,²²⁾ и ако су писци тијех књига живјели у разним мјестима и разним временима, и били простаци и необразовани пастири;²³⁾ — а као такви, они се никада нијесу могли узвисити до онаких небесних истина, које ни по природи ни по ограничениости човјечијег ума није могуће знати (поуч. Јел. 8).

У појединости, пак, такву сагласност ми видимо у њином учењу а) о Богу и истинитој религији,²⁴⁾ о створењу свијета и човјека и створењу из ничега;²⁵⁾ б) у њиховим пророчанствима о појављењу на свијет Христа Спаситеља, његовом животу и дјелима,²⁶⁾ о бесмртности човјечије душе, и о будућем, последије овог живота, суду.²⁷⁾

¹⁷⁾ Атинагор, молба за Хришћ. гл. 7—9; Теоф., к Автол., књ. II, гл. 9,—10,—30,—33,—35; Татијан, р. пр. Јел. гл. 20.

¹⁸⁾ II књ. к Автолику, гл. 22; III књ. 12 гл.

¹⁹⁾ Татијан, ријеч пр. Јелина, гл. 13,—19.

²⁰⁾ Теофан к Автол. књ. II, гл. 9; *ibid.* гл. 30; Поуч. Јел. 35.

²¹⁾ Поучење Јелинима, гл. 8.

²²⁾ Разговор с Трифоном, гл. 65.

²³⁾ Теофан к Автолику, књ. II, гл. 35.

²⁴⁾ Поуч. Јелинима, гл. 38.

²⁵⁾ Теоф. к Автол. II. 35; такође гл. 9, 10.

²⁶⁾ Виђи: разговор с Трифоном и апол. Јустина.

²⁷⁾ Поучење Јелинима, гл. 8.

Друго, као чудновати доказ богонадахнућа светих књига служи тачно испуњење пророчанства²⁸⁾, због чега свети писци, ради истиности њихових ријечи, нијесу се нуждавали ни у каквим човјечанским доказима; јер оно чудновато испуњење истих пророчанства служи као најјаснији доказ, да су они говорили истину, и да хришћани, који су примили свете књиге, вјеровали су не баснама, не бесмисленим ријечима украшеним човјечијом рјечитошћу,²⁹⁾ без сваког доказа, већ ријечи самог Бога.

Свети писци унапријед јављали су кугу, глад, ратове; — све што је било прије њих и што ће бити послје њих,³⁰⁾ јављајући будуће догађаје свега свијета.³¹⁾ Особито то треба рећи односно њина пророчанства о Христу, која су се сва на њему испунила с буквалном тачношћу. Таква су пророчанства на пр., Његово рођење од дјеве; о томе, како ће он неке послати да проповиједају по свему свијету;³²⁾ даље, како ће змија бити убивена великим мачем, т. ј. Христом,³³⁾ који ће такође бити предан смрти, уједно са свима онијема, који се на њега надају.³⁴⁾

Напротив томе, она контрадикција, коју ми на сваком кораку видимо у светим књигама незнабожаца, служи нам свијетлим доказом лажности истих. Такву несагласност ми видимо у њином учењу о Богу, о материји, о свијету, о формама, — чему је био тај узрок, што су они хтјели добити истинито познање не од Бога, већ сами себом својим умом.³⁵⁾ Због тога Теофил савјетује Автолика пронаћи божанствени рад, т. ј. писања пророка,³⁶⁾ која су и старија и истинитија од свију незнабожачких историка и пјесника.³⁷⁾ А ако се је и у књигама незнабожаца, говори исти апологет, случајно и налазила каква трунка истине, то имају захвалити хришћанским светим књигама, из којих су их присвојили.³⁸⁾

На овај начин, апологети II вијека достигли су своју главну цијелу у рјешењу питања о богонадахнућу св. Писма, доказавши,

²⁸⁾ Јустин, апол. I, 52; разговор с Триф. гл. 7 и др.

²⁹⁾ Разговор с Трифоном, гл. 8, 29.

³⁰⁾ Теоф. к Автолику, II, 9.

³¹⁾ Ibid. III, 17.

³²⁾ Јуст. ап. I, 31; такође 33; срав. Разгов. с Триф. гл. 43 и др.

³³⁾ Разговор с Трифоном, гл. 91.

³⁴⁾ Јустин, апол. I, 48.

³⁵⁾ Атинагор, молба за хришћ. гл. 7; ср. гл. 9; такође: поучење Јелинима, 8; к Автолику II, 9.

³⁶⁾ Теоф. к Автолику, књ. II, гл. 34.

³⁷⁾ Ibid. гл. 32 и мн. др.

³⁸⁾ Теоф. к Автолику, књ. I, гл. 14.

да су књиге св. Писма слово Божије, а не људи, који су их писали, чему је доказ поменута сагласност, којом дише садржај свију њих, и она чудновата тачност, која се опажа међу пророчанствима пророка и њиним испуњењем. Као што видимо, по самој својој задаћи, апол. II. вијека морали су објаснити и доказати главну и битну страну односно питања о богонадахнућу св. Писма, т. ј. то, да су нам свети писци предали у својим књигама не своје измишљотине, већ мисли самог Бога, који је говорио њиним устима.

Потпуног и свестраног објашњења питања о богонадахнућу св. Писма, ми у апологета II вијека не можемо наћи. Ово се да објаснити тим, што су они можда сами држали, да то не спада у задаћу, коју су они предузели. Због чега друге стране овог питања апологети II вијека додирују се као узгред, легимице. Из њиховијех књига трудно је дознати да ли је учествовало сазнање и слобода светијех писаца у томе раду — природној радњи Божијој, или богонадахнућу. У томе се управо и налази непотпуност у реченом питању, празнина, која је дала неким повода представљати поглед њин о том предмету врло погрешно и лажно.

Таква мјеста налазимо код неколико апологета II вијека. Јустин, у свом „Поучењу к Јелинима“, овако каже: „потребно је било њима (св. мужевима) само да би били чисти,* ради уплива Божанственог Духа, да би Он, користећи се праведношћу мужева, као спуштено с неба гудало на цитри или лири, откривао нам помоћу њих знања о небесном и божанственом.³⁹⁾ У том истом духу говори нам и Атинагор, наглашујући: ... „непаметно је одрећи се вјеровати Духу Божијем, који је мицао устима пророка, као инструмента, и обратити се к мњењима човјечанским.“⁴⁰⁾ А мало даље допуњава већ речено, говорећи, да Моисеј, Исаија, Јеремија и остали пророци говорили су у стању екстаза [κατ' ἐκστάσει], по надахнућу св. Духа.⁴¹⁾ Теофил антиохијски такође говори о односу св. писма к Св. Духу на овај начин: „били су људи Божији, напуњени св. Духом и истинити пророци. Они баш и удостојили су се части бити органима Божијим и сасудима премудрости Божије, по којој су они и говорили о створењу свијета и о свему другом.“⁴²⁾

*) разумије се духовно.

³⁹⁾ Поучење Јелинима, гл. 8.

⁴⁰⁾ Атинагор, молба за Хришћане, гл. 7.

⁴¹⁾ Ibid. гл. 9; ср. разг. с Триф. гл. 115 κατ' ἐκστάσει.

⁴²⁾ Теофан к Автолику, књ. II, гл. 9; слично, гл. 10.

У свијем поменутиим мјестима, као што видимо, фигурално описује се однос св. писаца к св. Духу. Музикални инструменат цитра или лира за вријеме надухнућа преставља св. писце, а музиканат, који удара на цитри или свира уз флауту, преставља самог Св. Духа, који саопштава св. писцима откривење. Сами процес откривења преставља се у облику мелодије или хармоније, која одјекује од инструмената, кад се њега додирне музикант (т. ј. св. Дух.).

Ето ти начини и сравњења, која налазимо у апологета П вијека при објашњењу — колико је у акту надахнућа учествовало човјечије сазнање и слобода, по мишљењу многих богослова (особито протестанских, Делића и др.) могу служити као доказ, да је Дух Божији угушивао сазнање и слободу светих писаца, и тим начином претварао их у неке автомате, нека пасивна оруђа у рукама Божијим. На такав лажни и чисто механички поглед, који се приписује апологетима П вијека у односу међу Богом и св. писцима за вријеме надахнућа, није сагласан ни са појмом о Богу, као премудром и благом Творцу, нити пак са појмом о човјеку, који је добио од свог Створитеља велике дарове — сазнање и слободу. Осим тога, кад би се сазнање и слобода светих писаца угушивала упливом св. Духа, то неразумљиво било би, зашто Бог не би могао у том случају користити се ради казивања људима своје воље ефикасним и неодошевленим оруђем, те да у том случају не противидије самом себи, и да не лишава човјека његовог високог дара — сазнања и слободе? Но већим дијелом, овај поглед многих богослова опровргава се самим ријечима апологета. Не треба заборављати, да апологети, сравњујући уплив Божијег Духа на свете писце са одношајем гудала међу цитром, или са музикантом, који својим дахом дува у флауту, овђе стављају као услов наравствену чистоћу или светост писаца,⁴³⁾ помоћу које су они били способни примити тај уплив Божијег Духа. Такво наравствено савршенство апологетâ никада није могло искључити у њином духу способности самознања и власти над самим собом, већ, шта више, уливати у виши степен сазнања и слободе, сазнања, које је потпуно кадро сјединити се с мишљу божанственом, и слободе, која је савршено моћна покорити се божанственој вољи, ради примања високих истина. У опште говорећи, природне способности св. писаца у том акту још су се више освјетљавале и узносиле до неког вишег савршенства; јер истину, свјетлост, никада не помрачава ум, већ, напротив, освјетљава.

⁴³⁾ Теоф., к Автолику, II, 9; ср. Разгов. с Триф. гл. 7.

Но поред овога, у неким мјестима апологета II в., гдје они говоре о богонадахнућу св. Писма, ми налазимо таквих мјеста, на основу којих немогуће је сагласити се са горенаведеним погледом Делића и његових шљедбеника. Апологет Јустин, када сравањује уплив Божијег духа на свете писце са упливом гудала по цитри, и у исто вријеме када приповиједа о пророку Исаији, говори о усхићеном чуђењу, које је овладало пророком за вријеме самог акта надахнућа Духом Божијим: „чудећи се томе. Исаија рекао је: заклопиће цареви своја уста, зато што они, којима није било јављено о Њему (т. ј. о Христу), видјеће, и који нијесу чули, разумјеће“. ⁴⁴⁾ Очевидно је, гдје бива осјећањо чуђења, дивљења, ту нема мјеста инстинктивном екстазу, отсуству ума. — Најпослије, књиге св. Писма називају се у апологета „записима из успомене“ оних, који су их писали. ⁴⁵⁾ А гдје остаје успомена, ту има и сазнања и саморадње. Та мјеста јасно показују, да апологети II в. нијесу држали свете писце, „који су били упућивани Божијим Духом“, за механична оруђа св. Духа, без сваког сазнања, — већ истинито признавајући акт надахнућа писаца св. Духом, у исто вријеме признају неки дио саморадње св. писаца, који су се при надахнућу налазили при сазнању.

Главна, пак, ствар, која треба заборављати у рјешењу овог питања јест то, да апологети II в. о овоме нијесу имали ни повода, ни намјере у питању о богонадахнућу св. Писма тицати се те стране питања — у колико су св. писци при упливу на њих св. Духа били при чистој свијести и сазнању своје личности и своје саморадње. Цијел је њина било једно — јасно доказати, да су св. писци говорили не од себе, већ од Духа Божијег, да оно, што они проповиједају, није било продукт њихова личног ума и рада, већ наука објављена преко њих од самог Бога, који је непрекидно на њих утицао.

Ово су они требали доказати особито зато, што многобошци нијесу хтјели вјеровати у лице Исуса Христа, између осталог и због тога, што књиге, које говоре о Његовом раду и животу, нијесу биле Њиме лично написане, већ Његовим ученицима, те, по њином мишљењу, они су нам могли предати мјесто истине, изопачене историјске факте. —

На овај начин, дакле, апологет II. в., према главној својој задаћи у питању о богонадахнућу св. Писма, потанко казују

⁴⁴⁾ Јустин, Разгов. с Триф. гл. 118.

⁴⁵⁾ Јустин, Разгов. с Триф. гл. 105, 103 и даље.

главну и битну његову страну: да су св. писци почисто били надахнути св. Духом, и да садржај св. књига нијесу написали они сами од себе, већ по непосредном надахнућу Божијем. А што се тиче познијег питања, питања у колико је за вријеме надахнућа св. Духом учествовало сазнање и слобода самих св. писаца, — те стране апол. II. в. тичу се као узгред, споредно, не имајући у виду потанко га разгледати; но и из овог што су они већ казали односно тог питања, можемо видјети, да апологети II в., придајући највећег значаја у акту надахнућа упливу Духа Божијег, и у исто вријеме остављају у томе и неки дио саморадне и самосталности самих св. писаца.

**

ПОУКА НА ДАН УСПЕНИЈА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ.

Благочестиви хришћани!

По дужности својој, као слуга светог олтара Божијег, ступам сада на ово свето мјесто, да вам тако окупљеним у овом храму Господњему — проговорим коју ријеч о данашњем празнику, који наша св. источна православна црква празнује још од старих времена хришћанства у спомен смрти и преславног Успенија Пресвете Дјеве Марије.

Послушајте ме и ви, по својој хришћанској дужности, што ћу о томе казати. — Вијест, да ће умријети, Пречиста Дјева Марија примила је са неисказаном радошћу од ангела, посланог Јој са неба, баш у дан кад јој је требало умријети, и, када је наступио овај дан, Она га је мирно сусрела, — легла је на самртни одар и спокојно предала душу своју Богу. У Гетсиманији, као што је завјештала сама Богородица, апостоли погребу пречисто тијело Њено и три дана чували су гроб, свршавајући дано-ноћно молбу и пјевања псалма. У трећи дан дође ка гробу и апостол Тома, који по Божем опредељењу није био ту, кад су Пречисту Дјеву погребли, због чега је много жалио, што није и он као и остали апостоли видио при смрти живу Богоматер и она дивна таинства и чудеса при смрти, погребу и успенију Пресвете Богомајке. Да би га апостоли утјешили, отворе гроб, желећи показати Томи бар смртне остатке Богородице; но у гробу не нађу пречистог тијела Њеног. Господ, који је из гроба васкресао у трећи дан, Он је васкресао из гроба у трећи дан и Своју Матер. вознесавши је у тијелу на небу. Чудо ово увидили су апостоли и увјерени проповиједали свијету.

Благочестиви хришћани! Запитајмо себе, шта ће бити са нама, када наступи час смртни? Мислимо ли о њему? Ако мислимо, благо ће нам бити — а ако не, жалићемо и горко ћемо плакати.

Мисао ту, да ће сваки од нас рано или позно умријети, послије чега ступамо у вјечност, ће, по суду Христову, „кӣйждо отъ своихъ дѣлъ про-

славится или постыдимся“ треба непрестано да имамо у памети нашој. Ово сјећање о смрти веома је корисно: оно одвраћа човјека од хрђавих дјела и чини га вриједним к извршењу воље Господње. „Поминай послѣдняя твоя и во вѣки не сорѣшиши“ учи слово Божије (Сирах. 739.) Жалостан је онај човјек, који не мисли о послѣдњем дану; он није ништа друго, него слуга својих страсти, којему су угушиле свијест и одвеле га у јаму греховну. Као такав увијек се удаљава од испуњена заповиједи Божијих и измишљава начине, којима руши исте — он је готов да учини и без размислања најгрђа безакоња. Божанствено откривење напомиње нам, „что смерть грѣшниковъ люта, и что грѣшники пойдутъ въ муку вѣчную.“ А када се човјек при свијема обавезама свога живота сјећа послѣдњег дана, он постаје сином свјетлости, таквог упућује сам Бог, чува га од свега греховнога и чини, те му само извршење заповиједи Божијих постаје лакше. Када би по слабости својој пао у гријех, жали, што је сагријешо, и стара се да очисти од гријеха тајнама цркве Христове; вјеру у Бога, чистоту и правду ставља изнад свега на земљи, и чува их, као истински залог, ради добијања милости Господње у послѣдни дан. Кроз све ово човјек, који се стара о будућему удјелу своме, бива потпуно срећан: Господ неба и земље не оставља га и овдје, као праведнога слугу Својега, и удостојављава га наслѣдником неисказаног блаженства на небесима.

Ево, браћо, како је спасносно имати у памети послѣдни час живота земаљскога, и напротив, како је опасно занемарити ту мисао, која предстоји нама и која нам припрема удјел у вјечном животу. С тога имамо вазда у памети то сјећање о послѣдњем дану и припремајмо се ка њему — чинећи добра дјела, која захтијева закон Божији. Дан овај никога неће мимоићи, у који се рѣшава удјел наш ва вазда. Сви ћемо ми мирно сустрести овај дан, само ако у вријеме припреме Божјој Бегу Исусање, и само тако би душа наша била очишћена тајнама Христовим и украшена добродјетељима, које се цијене пред Богом.

Побожна браћо! Препоручујући се у овоме дому Господњему Пречасној Богоматери, мојој заступници рода пред Богом — у спомен чију и данашњи празник, Успеније славио — препоручимо у топлим молитвама Пресветеј Богомајци, Дјеви Марији и Његово Вишочанство нашег витешког ослободиоца Књаза и Господара Николу I., који нам осигура живот и имање у својој домовини — гдје проsvјета, слобода, родољубивост, слога и уједињење сваког дана напредује.

Препоручимо, браћо, у топлим молитвама и цпо владајући Дом — то огњиште побожности са жељама: да Га Свемогући — дуго и дуго уздржи оснажи и укријепи на премнога љета — амин.

Подгорица, августа мјесеца 1896.

Говорио у саборној Подгоричкој цркви
Ђуро Поповић свештеник.

ЖИТИЈЕ СВ. ПРЕПОДОБНЕ МУЧЕНИЦЕ ПАРАСКЕВЕ (ТРНОВСКЕ ПЕТКЕ) 26 ЈУЛИЈА

Света мученица Параскева — Трновска Петка — била је родом из старог Рима и живјела је за доба царовања римског цара Антонија. Њезини родитељи били су Хришћани и благочастиви. Она је била јединица у својих родитеља, који су и њу васпитали у благочестивој хришћанској вјери, и она се непрестано бавила читањем св. писма, и других побожних и богоугодних књига.

Кад је промисао Божији узео њене побожне и добре родитеље к себи, она као јединица остане нашљедница цијелога очина имања. Но она није толико тежила за тијем земним имањем, него је гледала, да стече себи „сокровиште на небесима“, зато и цијело своје имање раздијели сиромасима, а она сама пође и покалуђери се. Пошто је све раздијелила, и пошто је примила монашки образ, пође кроз народ и градове и апостолски почне проповиједати Христа. Много је Јелина и другог народа обратила у Христову вјеру, а одбила их од идолопоклонства.

Чифуту, који су били у то доба већ разасути по св. Риму, нијесу могли никога чути, ко вјерује у Христа, за то су и ову св. Петку опанули код цара Антонија, и он нареди, те ју изведу пред њега, на суд. Цар Антоније мучио се на сваки начин, да би ју одвратио од Христа. Обећавао јој је разне дарове, за тим јој је пријетио разним мукима, али је све то било узалудно, — она је остала тврда и постојана у Христовој вјери. Кад је цар видио, да је никакво не може од Христа одвратити, тада нареди, те јој ставе на главу гвоздену капу, која је била усјана у огњу, а за тијем нареди, те је ставе у велики казан, у којему је врела смола и уље. Св. Петка кад је све то видјела, она прекрсти најприје врелу гвоздену капу, а за тим казан, у ком је врела смола и уље и уђе у њега, и сила Часнога Крста угасила је све то, те је она остала здрава без икакве вреда. Из казана је говорила цару Антонију и онијема с њим: „Виђите силу вјере у распетој на крсту, и обратите се; отворите очи и виђите ништавост ваших идола, које сте ви сами начињели, да они ништа не могу овако учињети“. Кад је цар видио таква чудеса нареди, те ју изведе и отпусти на слободу, а она пође, да проповиједа и по другим градовима Христа.

Кад је дошла у некоји град, у ком је царовао некакав Асклотије, она буде оптужена ради проповиједања и цар нареди, да ју изведу преда њ. Кад су је извели пред цара, он се старао на сваке начине, да је одврати од Христа, па пошто је видио, да му је цио труд около тога узалудан, тада нареди те је изведу изван града и пошаљу у једну пећину, у којој је била једна страшна аждаја, да је тамо она прогута, пошто је свакога, ко год се тамо примакне прогутала. Кад је св. Петка дошла пред логалиште те аждаје — змија са великом звиждом појури на њу, али она прекрсти штапом змију, и ова се распане на двије половине. Цар и народ кад виде то велико чудо сви признаду Христову науку, а св. Петка буде отпуштена на слободу. После овога она пође и даље проповиједајући Христову науку и љубав међи људима. Кад је дошла у једну варош, у којој је царовао некакав Тарасије, она опет буде опанута због проповиједања, јер је многе у вјеру Христову обратила и буде доведена на суд пред цара. Та-

расије се старао свакијем начином да је уведе у своју вјеру, у идолопоклонство, али му се она томе ругала, говорећи, да се никад неће одрећи живог Бога, а служити мртвим идолима, које је рука човјечија створила. Цар је Тарасије тури на разне муке: пекли су је, боли разним шиљцима, морили глађу и жеђу, били вољујим жилама и још много које каквим мукама, али је она остала непоколебива у својој вјери и трпећи те муке непрестано је славила Бога. Кад је цар видио, да је никако привољети не може, нареди те овој св. мученици одсијеку главу.

Чест од њезина св. тијела налази се у Ксеноуском манастиру, у св. Гори, а друга такође чест њезина св. тијела чува се у покровској, руској саборној цркви у манастиру св. Пантелије у св. Гори.

Господе! молитвама ове св. преподобномученице Петке — спаси и помилуј нас. Амин.

М. Н. Симоновић.

ПРАКТИЧАН ПОСТУПАК

ПРИ ПРЕДАВАЊУ ДЕСЕТНИХ БРОЈЕВА У III. И IV. РАЗРЕДУ.

Написао: **Ан. Јовићевић**, ријечки учитељ.

NACIONALNA (Наставак).

BIBLIOTEKA

CRNE GORE ĐURĐE

2. Писање и читање десетних бројева

При упознавању ученика са писањем десетних бројева одвећ је потребито узимати у обзир писање цијелих бројева и упознавати њихов однос једног према другом, јер децимали су такођер карактера десетичног система, и по истом правилу тече и њихово писање, пошто и код њих, као и код цијелих бројева, свако десно мјесто је мање од лијевог, њему најближег, у 10 пута, и обратно, свако лијево мјесто веће је од десног, њему најближег, у 10 пута. За боље разјаснити ученицима ову ствар, т. ј. да би им ово схватљивије и разумљивије било, има се поступити на овај начин:

Учитељ напише на табли 243, па пита: Из колике је цифре састављен овај број? (Из три). Која је прва с десне стране? (3). Шта представља 3? (Јединице). Шта представља 4? (Десетице). А шта 2? (Стотине). За колико је пута већа стотина од десетице? (За 10 пута). А десетица од јединице? (За 10 пута). С које стране од десетице стоје стотине? (С лијеве). А десетице од јединица? (С лијеве). Које је веће, лијево или десно мјесто? (Веће лијево). За колико је пута веће лијево мјесто од десног до њега? (За 10 пута). Колико јединица представља број 243? (243 јединице). Колико цијелих чине 243 јединице? (243 јединице). Колико десетина има 1 цијело? (10 д.). Колико цијелих чине 10 десетина? (1 цијело). Бисмо ли имали више него 243 цијела, кад би смо имали још 10 десетина? (Бисмо више 1 цијело). Колико бисмо имали цијелих? (244 цијела). Бисмо ли имали више од 243 цијела, кад бисмо имали још само 1, 2, 3 или 4 десетине? (Не бисмо имали више ни једно цијело). Зашто? (За то, што ни 1, ни 2, ни 3, ни 4 десе-

чине не сачињавају 1 цијело). Шта бисмо само имали више од 233 цијела? (1, 2, 3 или 4 десетине).

Колико цијелих представља 1 метар? (1 цијело). Шта је 1 десетина од метра? (1 дм.). За колико је пута већи 1 м. од 1 дм.? (За 10 пута). За колико је пута веће 1 цијело од 1 десетине? (За 10 пута). С које се стране пишу код цијелих бројева мања мјеста за 10 пута? (С десне стране). — *Као-год што се јединица, као десети дио од десетнице, пише с десне стране до десетница, тако се и десетина, као десети дио од цијелог, пише с десне стране до цијелих, т. ј. до јединица.* — Пошто ово правило учитељ изрече, онда наставља: Замислимо 1 цијели метар платна, а па напише 1 на табли) и 1 десетину од цијелог метра — па пита: Ђе ћу написати 1 десну? (С десне стране од цијелог метра). — Учитељ напише 1 последије првог 1. па пита: Шта смо добили? (11). Како бисте разумјели ово 11? (Као цијели број). — Учитељ наставља: С тога, да не бисте разумјели ово, као цијели број, него, да би се јасно разликовали цијели од десетина, пише се међу цијелим и десетинама тачка горе при врху, која се зове десетна тачка. Па онда имамо с лијеве стране до десетне тачке 1 цијели, а с десне стране 1 десетину. Пише се овако: 1·1 метра, а чита се овако: 1 цијели и 1 десетина од метра. — Колике цифре имамо написане на табли? (Двије). Која је прва? (1). А друга? (1). Шта раздваја прву цифру од друге? (Тачка). Ђе се налази та тачка? (Међу њима при врху). Како се зове та тачка? (Десетна тачка) Шта раздваја десетна тачка? (Цијеле од десетних). Зашто се пише десет. тачка последије цијелих? (Зато, да би се јасно разликовали цијели од десетина). Шта се налази с лијеве стране од дес. тачке? (Цијели). А с десне стране? (Десетине). Колика мјеста имамо с лијеве стране од десетне тачке? (Једно мјесто). А с десне стране? (Једно). Шта представља прво мјесто с лијеве стране до дес. тачке? (Јединица). А шта прво мјесто с десне стране? (Десетине). Колико имамо јединица? (1). А колико десетина? (1). Колико бисмо јединица написали, кад бисмо замислили 2 цијела метра? (2 јединице). Ђе их бисмо записали? (Пред дес. тачком на првом мјесту). — Учитељ напише 22. м. па пита: Колико цијелих имамо сад? (2 ц.). Колико десетина? (2 д.). Колико дециметара чине 2 десетине од метра? (2 дм.). Како се ово чита? (2 цијела и 2 десетине од метра). Колико јединица представљају 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 цијелих? — Колико десетина представљају 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 десетих дијелова од метра? — Колико бисмо јединица написали, кад бисмо замислили 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 цијелих? — Колико бисмо десетина написали, кад бисмо замислили 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 десетих дијелова од метра? — Шта бисмо ставили међу цијеле и десетине? — Шта ће стајати с лијеве стране од дес. тачке, а шта с десне? — Колико десетина сачињавају 1 цијело? (10 д.). Можемо ли имати последије дес. тачке 10 десетина? (Не можемо). Зашто? (За то, што бисмо већ од њих 10 д. добили 1 цијело, које бисмо прибродили са цијелима). Колико највише десетина можемо имати? (9 д.). А најмање? (1 д.). Можемо ли имати 10 јединица на првом мјесту с лијеве стране до дес. тачке? (Не можемо). Колико највише јединица можемо имати на мјесту јединица? (9 ј.).

Шта је 1 десетина од метра? (1 дм.). Које је ниже наименовање од дециметра? (Центиметар). Колико центиметара има 1 метар? (100 цм.). Који је дио од цијелог метра 1 цм.? (Стотинити дио). Колико стотинитих дијелова има 1 цијели метар? (100). Колико тих стотинитих дијелова од метра има 1 дм.? (10). Колико стотинитих има 1 цијело? (100 с.). Колико

стотинитих има 1 десетина? (10 с.). Ђе се пишу десетине? (На првом мјесту до јединица с десне стране). Зашто? (За то, што је десетина мања од јединице у 10 пута). За колико је пута мања стотинита од десетине? за 10 пута). Па онда, ће се писати стотините? (На првом мјесту послје десетина).

Сада учитељ замисли суму цијелих од десетица и јединица и суму децимала од десетина и стотинитих, на примјер: 12 метара и 25 стотих дијелова од метра, па пита: Колико сам цијелих метара замислио? (12) — Напише их на табли, па наставља: Колико сам стотинитих замислио? (25 с.). Колико десетина има у 25 с.? (2 д.). Колико стотинитих преостају? (5 с.) Ђе се пишу десетине? (Одма послје цијелих) — Учитељ напише. 2 посље 12, па пита: Шта још фали? (Дес. тачка). — Напише и њу међу 12 и 2, па пита: Шта сам до сад написао? (12 цијелих и 2 десетине). Шта имамо још незаписано? (5 с.). Ђе треба писати стотините? (Посље десетина на првом мјесту). Зашто? (За то, што је стотинита од десетине мања у 10 пута). — Учитељ напише 5 посље 2, па пита: Колико имамо цијелих? (12). Колико десетина? (2). А колико стотинитих? (5). Шта је 1 у броју 12? (1 десетица). На којем мјесту с лијеве стране од дес. тачке стоје десетице? (На другом мјесту). Шта је 5 у броју 25? (Стотините). На којему мјесту с десне стране — од дес. тачке стотините? (на другом мјесту). Можемо ли имати 10 стотинитих на њиховом мјесту? (Не можемо). А колико их најмање можемо имати на њиховом мјесту? (1). А највише (9)

Шта стоји на првом мјесту од дес. тачке с лијеве стране? (Јединице). А на другом мјесту? (Десетице). Колике десетице имамо? (1 д.) А јединице? (2 ј.). Говоримо ли при читању 1 десетица и 2 јединице: (не, него 12 цијелих или 12 јединица). Зашто? (За то, што 1 десетица има 10 јединица, и оне 2, јесу 12 јединица или цијелих). Шта стоји на првом мјесту с десне стране до дес. тачке? (Десетине). А на другом мјесту? (Стотините). Колико имамо десетина? (2 д.). А колико стотинитих? (5 с.) Колико стотинитих имају 2 д.? (20 с.) Колико је то стотинитих са оне 5 с.? (25 с.) Је ли једнако 2. д. и 5 с. са 25 с.? (Јест.) Је ли једнако рећи 2 д. и 5 с. или 25 с.? (Јест.) Мијења ли се тијем величина броја? (Не). — Дакле, као год што се при читању цијелих не вели 1 десетица и 2 јединице, него 12 цијелих, шако се исто не вели 2 десетине и 5 стотинитих, него 25 стотинитих. — Како се ово чита? (12 цијелих и 25 стотинитих).

Учитељ послје учини још неколика слична примјера, да би дјечи што разумљивије било, па онда задаје дјечи, да сама пишу на табли бројеве, који су састављени најприје из јединица и десетина, па послје из јединица и десетица, и из десетина и стотинитих; али такове бројеве, ће неће доћи нула на мјесто којег од ових именована.

Сад се прелази на писање и читање хиљадитих. За упознавање, како треба писати хиљадите, може се послужити метром. На примјер: Колико милиметара има 1 метар? (1000 мм.) Који је дио од метра 1 мм.) (1000. дио). Колико хиљадитих дијелова има 1 цијели метар? (1000) Колико хиљадитих има 1 стотинита? (10 х.) За колика је пута мања хиљадита од стотините? (За 10 пута). Ђе се пишу десетине! (на првом мјесту послје дес. тачке). Зашто? (За то, што је десетина у десет пута мања од цијелог.) Ђе се пишу стотините? (на првом мјесту послје десетина). Зашто? За то, што је стотинита у 10 пута мања од десетине). Од чега је хиљадита мања у

10 пута? (Од стотините). Дакле, ће ће се писати хиљадите? (На првом мјесту послје шотинитих.)

Сад учитељ замисли суму цијелих од стотина, десетица и јединица и суму децимала од десетина, стотинитих и хиљадитих. На примјер: 243 метра и 324 хиљадита дијела од метра, па пита: Колико имамо цијелих метара? (243). — Напише их на табли, па наставља: Колико имамо хиљадитих? (324 х) Колико има десетина у 324 х.? (3 д.). Ће се пишу десетине? (На првом мјесту посље цијелих). — Учитељ напише 3 д. послје 243, па пита: Шта нијесам написао међу цијелим и десетинама? (Дес. тачку) — Напише је, продужи: Колике су још хиљадите остале преко 3. д.? (24 х.) Колико стотинитих има у 24 х.? (2 д.) Ће се пишу стотините? (Одма. посље десетина). — Напише 2. с. посље 3 д., па наставља: Колике су хиљадите још остале? (4 х.). Ће ће се писати хиљадите? (Одма посље стотинитих). Зашто? (За то, што је хиљадита мања од стотините у 10 пута). — Напише 4 х. посље 2 с., па пита: Колико цијелих имамо? (243). Колико десетина? (3 д.). Колико стотинитих? (2 с.) А колико хиљадитих? (4 х.) Шта је 2 у броју 243? (2 стотините). На којему мјесту с лијеве стране од дес. тачке стоје стотине? (На трећем мјесту). Шта је 4 у броју посље дес. тачке? (4 хиљадите.) На којему мјесту с десне стране од дес. тачке стоје хиљадите? (На трећем мјесту). Можемо ли имати 10 х. на мјесту њиховом? (не). Колико можемо имати најмање хиљадитих на трећем мјесту посље дес. тачке? (1 х.). А колико највише? (9 х.).

Шта стоји на првом мјесту с лијеве стране од дес. тачке? (јединице). На другом мјесту? (Десетине). ТАК на трећем мјесту? (Стотине). Колике стотине имамо? (2). Десетине? (4). А јединице? (3). Спомињемо ли при читању цијелих редом стотине, десетине и јединице? (Не, него их све од једном изговоримо у јединицама, са њим 243 јединице или цијела). Шта стоји на првом мјесту с десне стране до дес. тачке? (Десетине). На другом? (Стотините). А на трећем? (хиљадите) Колико имамо десетина? (3. д.). Стотинитих? (2 с.). А хиљадитих? (4 х.) Хоће ли се овђе при читању спомињати редом десетине, стотините и хиљадите? (Неће, него ће се све претворити у хиљадите, те ће се рећи: 324 хиљадите). У којем се именовану изговара број прије дес. тачке? (У јединицама). Зашто? (За то, што је јединица најмање именоване код цијелих бројева). У којем се именовану овђе изговара број посље дес. тачке? (У хиљадитима). Зашто? (За то, што су хиљадите мање именоване од десетина и стотинитих). Били се број посље дес. тачке читао у хиљадитима, кад не би било хиљадитих? (Не би). Дакле, у којем именовану треба при читању изговарати број посље дес. тачке? (У именовану посљедњег мјеста, што је заступљен). Дакле, како би овај написани број прочитао? (243 цијела и 324 хиљадита.) Би ли неправилно било рећи: 2 стотине, 4 десетине и 3 јединице мјесто 243 јединице? (Не би). А били неправилно било рећи: 3 десетине, 2 стотините и 4 хиљадите мјесто 324 хиљадите? (Не би).

Која именованја имамо прије десетичне тачке? (Јединице и десетине). А која посље дес. тачке? (Десетине, стотините и хиљадите). Можемо ли ми замислити и 1000 метара? (Можемо). На којему мјесту с лијеве стране од дес. тачке стоје хиљаде? (На четвртм мјесту). — Пазите! Јединице, десетине, стотине, хиљаде представљају цијеле бројеве с тога се зову *цјелине*, а десетине, шотините, хиљадите представљају десетине дијелове од

цијелих, десетина, стотинитих, с тога се зову децимали. С лијеве стране од десетичне тачке стоје цјелине и с десне децимали. Цјелине и децимали или само децимали зову се десетни бројеви или десетни разломци.

Шта се налази на првом мјесту с лијеве стране од дес. тачке? (Јединице). На другом? (Десетине). На трећем? (Стотине). А на четвртом? (Хиљадите). За колика је пута веће свако мјесто од десног до њега? (За 10 пута). Шта се налази на првом мјесту с десне стране од дес. тачке? (Десетине). Да другом? (Стотините). А на трећем? (Хиљадите). За колика је пута већа десетина од стотините? (За 10 пута). А стотинита од хиљадите? (За 10 пута). За колика је пута веће свако лијево мјесто од десног до њега? (За 10 пута). А за колика је пута мање свако десно мјесто од лијевог до њега? (За 10 пута).

Сад учитељ задао је бројеве, које ученици редом пишу на табли, али такве бројеве, који су састављени из цјелих и децимала. Цјели нек буду од јединица и десетица, или од јединица и десетица, или од јединица, десетица и стотина, или од јединица, десетица, стотина и хиљада, само да буде свако именовање заступљено бројном цифром од 1 до 9, а никако нулом, јер ће о томе бити говора мало напријед. Такођер и децимали нек буду састављени или од самих десетина, или од десетина и стотинитих, или од десетина, стотинитих и хиљадитих, али тако, да свако децимално именовање буде заступљено бројем од 1 до 9; никако да буде без десетина, без десетина и стотинитих, или без стотинитих, а да има хиљадитих — јер ће о томе бити опширнијег разлагања на своме мјесту. Уз ово треба дјецци показати примјерима, да у десетним бројевима могу бити хиљаде цјелих и само десетине у децималу, а може бити хиљадитих у децималу, а само јединица у цјелинама, а не само онако, као што је у рачуњавању наведено, да буде једнако цјелих и децималних мјеста, — јер је ово само ради веће и лакше појмљивости учињено, да би јаснију слику о децима-
лима дјеца добила.

Сад ваља упознати дјеццу, како треба писати нулу мјесто десетина или стотинитих. Кад овијех нема и има хиљадитих. Да би дјецци схватљивије било узимају се цјели бројеви упоредо с децималима, али такви цјели, у којима треба писати нулу мјесто једног или два именовања, којих нема, а има виших именовања. Упознавање децималних мјеста тијесно је везано са мјестима цјелина, јер су подједнаке особине посљедних, као првих, при дијељењу на десетичне дијелове. За тај примјер прво треба узети такав број, у којему нема цјелих, а има десетина, или и осталих децималних мјеста. На примјер: Учитељ замисли 4 десета дијела од фиорина, па пита:

Има ли које цјело у 4 десета дијела од фиорина? (Нема.) Колике имамо десетине? (4 д.). — Напише 4 д., па наставља: Бисте ли могли знати, шта је ово 4, кад не бих послае њих ставио словима десетине? (Не биемо). Зашто не бисте знали? (За то, што нема дес. тачке). Да има цјелих, ће би стајала дес. тачка? (Пред 4. д.). — Учитељ напише дес. тачку пред 4, те изгледа овако: $\cdot 4$, па пита: Имали које цјело? (Нема). — Пазите! У броју, у којему нема цјелих, пише се мјесто цјелих нула — (напиши нулу, те се добије 0.4); и чита се овако: Нула цјелих и 4 десетине од фиорина. — Даље се задају примјери, у којима такођер нема цјелих, а има десетина, стотинитих и хиљадитих.

Учитељ замисли: 20 цјелих и 5 стотинитих од фиорина, па пита: Колико имамо цјелих? (20). — Напише 20 и метне послае 20 десетну

тачку. — Шта је 2 у борују 20? (2 десетице). А шта је 0? (0 јединица). Има ли која јединица на мјесту једицица? (Нема). Дакле што се пише мјесто јединица, кад их нема, а има десетица? (0). Шта долази на првом мјесту с десне стране до дес. тачке? (Десетине). Има ли која десетина у 5 стотинитих? (Нема). Хоћемо ли имати десетина на њиховом мјесту? (Нећемо). А хоћемо ли имати стотинитих? (Хоћемо). — *Кад нема десетина, а има стотинитих, онда се мјесто десетина пише нула.* — Учитељ напише нулу мјесто десетина, па пита: Колико имам стотинитих? (5 с.). Ће се пишу стотините? (Одма после десетина). — Пише 5 после 0, те се добије овај дес. број: *20·05 фиорина.* — Шта би било ово 5, кад не би било 0 пред њим? (5 десетина). Мјесто чега стоји 0? (Мјесто десетина).

За случај, у којему нема десетина и стотинитих, а има хиљадитих, узима се такав рачунски примјер, у којему нема јединица и десетица а само има стотина. На пр.: *300 цијелих метара и 8 хиљадитих од метара.* Писању овог броја приступа се овако: Колико имамо цијелих? (300). — Напише 300 и после њих дес. тачку, па пита: Мјесто чега стоје ове двије нуле? (Мјесто јединица и десетица). Зашто? (За то, што њих нема, а има стотина). Шта се сад пише после цијелих? (Десетине). Има ли која десетина у 8 хиљадитих? (Нема). Шта се пише мјесто десетина, кад их нема? (0). Пише је, па наставља: Шта сад налази после десетина? (Стотините). Има ли која стотинита у 8 хиљадитих? (Нема). А има ли хиљадитих? (Има). — *Кад нема стотинитих, а има хиљадитих, онда се мјесто стотинитих пише нула.* Пише нулу, па наставља: Шта сад долази после стотинитих? (Хиљадите). Колико хиљадитих имамо? (8 х.). — Пише 8, те се добије овај десетни број: *300·008 метра.* — Кад не би било ових двију нула пред 8, шта би било онда ово 8? (8 десетина). Шта би било 8, кад не би било потоње нуле? (8 стотинитих). Мјесто чега стоји прва нула? (Мјесто десетина). А потоња? (Мјесто стотинитих). Шта се пише мјесто десетина и стотинитих, кад их нема, а има хиљадитих? (Нуле). Би ли требало мјесто њих писати нуле, кад не би било ни хиљадитих. — Ово ће, можда, погодити ученици, по механичком схваћању, али им треба јасно доказати, као и узрок, зашто се не би писале нуле.

За случај, у којему нема стотинитих, а има десетина и хиљадитих узме се примјер, у којему међу именованима цијелих нема десетица, а има јединица и стотина. На примјер: *105 цијелих и 607 хиљадитих од километра.* Писању овог дес. броја приступа се овако: Колико имамо цијелих? (105). — Пише их и метне дес. тачку, па наставља: Мјесто чега стоји нула? (Мјесто десетица). Зашто? (За то, што их нема). Шта се пише одмах после цијелих? (Десетине). Колико има десетина у 607 хиљадитих? (6 десетина). — Пише их, па наставља: Шта сад треба писати? (Стотините). Колике хиљадите преостају преко 6 десетина? (7 х.) Има ли која стотинита у 7 хиљадитих? (Нема). Хоће ли бити стотинитих на њиховом мјесту? (Неће). Има ли хиљадитих. (Има.) Шта треба писати мјесто стотинитих? (0). Колико има хиљадитих? (7). Пише, те добија: *105·607 километра.* — Шта би било 7, да нема пред њима нуле? (Стотините). Мјесто чега стоји нула? (Мјесто стотих).

Према наведеним случајевима члени учитељ с ђацима сличне примјере ради вјежбања и бољег памћења, опрезно настојећи, да после дјеча умију сама писати овакве рачунске бројеве, без учитељева насртавања. Особито овдје мора бити дјечи познат узрок свему, што се збива, јер тада дјете

тек добија потпуну слику свега, што му се предочава — иначе ће вазда бити подвргнуто механизму, и често пута неправилном раду и погрјешном рјешењу. Учитељ треба, да настојава, да ученици тачно знају, колико нижих наименовања десетичних мјера садржи постављени број децимала — а то иде врло лако уз невелики труд и чешће опажање — јер без тога овим радом дес. бројева не би се постигао онај успјех, који би се добио у сазнање тога. Сазнање тога чини рад дјечи много разговјетнији; а и сама потреба десетичног система разних мјера и децимала њихова наименовања изискују упоређивање једних према другим и упоређивање њихово према свом цијелом, од кога су они неки дијелови.

На овом мјесту подробније излагање, зашто се пише нула у цијелим бројевима мјесто нижих именована, а кад има већих, изостављао сам, што је више било могуће, претпостављајући, да су дјеча с тим већ упозната раније при изучавању цјелина; само сам гледао ограничити се на то и толико, да према њима бивају исти постанци и узроци нула и код децимала. Гледао сам, да упоређују постанак потоњих према постанку првих, као и узроке потоњих према узроцима првих. У осталом, ће не би раније био довољно објашњен узрок првим, мора се — јер је неопходно нужно — на овом мјесту разговјетно расвијетлити најприје узрок првих, па онда потоњих, доводећи у свезу десетични систем једних и других. Нипошто не треба представити дјечи: да су цјелине, као засебан број, а децимали као засебан, него да је то један број, који се не даје раздвојити, нити се децимали, као десетични дијелови од цијелих, смију сматрати, као нешто засебно; јер колико му драго било децималних мјеста, опет не сачињавају једну цјелину.

Даље сљедеће писање десетних бројева са цијелим и без цијелих, са изостављањем разних мјеста цјелина и децимала, мјесто којих ће доћи нула, па се онда пита: Како се зове број једно дес. тачке? (Цијели). Како број посље дес. тачке? (Децимали). Како се зову цијели и децимали? (Десетни број). Шта се пише мјесто цијелих, кад их нема а има, децимала? (Нула). Зове ли се и такви број десетни број или десетни разломак? (Зове). Шта се прво пише у дес. броју? (Цјелине). Шта се напише посље цијелих? (Дес. тачка). Шта се пише одмах посље дес. тачке? (Десетине). Шта посље десетина? (Стотините). А шта посље стотинитих? (Хиљадите). Шта раздваја цјелине од децимала? (Дес. тачка). — Сад долази растварање десетних бројева на цјелине, десетине, стотините и хиљадите, према мјестима именована, која се налазе у постављеном броју, само цјелина треба именовати, као цјелине, никако их растварати на јединице, десетнице стотине и т. д., јер то овдје није потреба.

(Наставиће се).

СТАРИНЕ

Писмо Господара Митрополита Саве Петровића, дато попу Марку Мркојевићу за нека њему продата добра до манастира Свете Госпође под Махине.

ᄅᄃᄆᄆ (1749.) августа кѣ (26.)

М. П.

М. П.

Да естъ ведение васакомоу правоу соудоу и господароу и црковномуу и сѣтовномуу како приложи Ђоуро махина свою коуѳоу и обор и зграде и своу бациноу и гороу водоу и еве щесе његово називаше то приложѣи цркви с'топ б'ци оу махине на свою д'шоу и свои мртвие пак дође исти пощъ Ма'ко Мрѣковићъ и његовъ б'ать Нико к мене А'хиерею Савви и свои б'атии молиеѣи се дамоу поущамо и продамо коуѳоу и бациноу щое на вѣчика' и гороу и водоу истига Ђоура Ивова щое біла и я А'хиереи Савва би' оуеданъ догово' и воулю контену са свомъ б'тиомъ и дасмо и продасмо г'ноу попоу Ма'коу Мрѣковићоу и његовоу б'атоу Никоу и његовима синовима више помепутоу коуѳоу и бациноу и гороу и водоу тоим продасмо оувиекъ нима и њиховима послѣниема :: за ᄅᄃ (72) цекина оу злато готове и б'семо по'мирѣи оу сво и за све а нима дасмо вѣшеречена добра са благословениемъ даимъ боуде еретно и честито :: и Ѡниесе оуписаше дасоу исти махине оувиекъ затоимъ и продасмо више помноута добра :: и тоизи коуѳи и бацини бише стимладури господа махине :: прьво Ма'ко Ивов :: Нико Кнежев :: Савићъ Боретъ :: Ђоуро Радов :: Ѡво Ма'ковъ Божовићъ :: Ѡво Ника Тановића :: и оузеше њихове каратесоленте ::

М. П.

А'хиереи Савва роукою писа оу махине и я Ђеорѣие ермона' г'на вла'ке подписе'ем рѣкою.

я еромонахъ Феодосеи калѣхеръ г'на вла'ке Саве подписе'ем рѣкою :: и я дьяконъ Максимъ : г'на вла'ке по'писе'емъ своимъ рѣкомъ.

и я еромонахъ Рѣфимъ, калѣхеръ г'на вла'ке Савве по'писе'емъ рѣкою.

и я еромонахъ Арсение калѣхеръ г'на вла'ке Савве по'писе'емъ.

Бѣдѣи я вла'ка Василѣи тогда на пѣтъ ва росискѣю имперію когда више именоватѣ землю протопопѣ Маркѣ Мерковичѣ далъ како више собственоу рѣкою преос'щененши г'днъ вла'ка Савва, по томѣ и я похвалюемъ и рѣкою по'писе'емъ, ᄅᄃᄆᄆ (1761.) икона 6 (5) на Станевеѣе.

такоже и на име архидиякона Стефана подписахъ.

На овом писму испод године и датума налазе се два печата једнаке величине и облика. У средини печата постоји Икона Рождества Богородичиног, а около њих пише (словенски): си печатъ манастира цетина храмъ рождатва пр'тые Б'це.

Код почписа Владике Саве трећи је печат, у коме се види двоглави орао са крупама на обје главе, а испод орла — лав, поврху је архијер-

ејска митра, а околу ње крет и штака, у печату су с' десне стране слова : с. ч. и. ц. на лијевој : с. б. м. м.

Ово писмо предајем јавности не толико због његове садржине, но због печата Манастира Цетинског и због тога, што су на њему потписана два владајућа Архијереја и сви калуђери Манастира Цетиња, који су држали и уживали Манастир под Махине и Стањевиће, као своја подворја.

Василије Вукотић
парох.

Извјештај о основним школама црногорским у школ. години 1894—5.

(Саопштава се у изводу).

Ревизор: учит. Зарија Вуковић.

II-го Језерска мушка школа.

Испит је држан 22. Јуна и трајао 7 $\frac{1}{2}$ сати.

Школа је од три разреда: I-ог III-ег и IV-тог.

Сва су дјеца ове школе православне вјероисповиједи.

У почетку школ. године уписато је дјеце:

У I. разр. мушка 22, женске 1, у III. раз. муш. 21, у IV. раз. м. 9.

Испиту је присуствовало ђеце, и то:

У I. раз. мушки 21, жен. 1, у III. раз. мушки 19., у IV. разреду

мушки 8.

Из I раз. један ученик отпуштен због рђавог владања; из III. раз. изостао 2. ученика због болести; из IV. разреда изостао 1. ученик због болести.

Дјеце која су повтаравала разред у овој школ. години није било.

Испитни успјех из појединих предмета нађен је овакав:

1. *Закон Божи*. Испитано ђеце: укупни успјех: Из 1. р. 6 III. раз. 4 IV. раз. 3. Укупни успјех: у I раз. 4. III. разр. 4. IV. раз. 6. = 4 $\frac{1}{2}$.
2. *Српски језик*. Испитано ђеце: из 1. р. 6. III. р. 5. IV. р. 3. Укупни успјех: у I. р. 4. III. р. 5. IV. р. 5. = 4 $\frac{1}{2}$.
3. *Славенски језик*. Испитано ђеце: из 1. р. — III. р. 3. IV. раз. 2. Укупни успјех: у I. р. — III. р. 5. IV. р. 5. = 5.
4. *Рачун*. Испитано ђеце: из I. раз. 5. III. раз. 4. IV. р. 2. Укупни успјех: у I. р. 3. III. р. 4. IV. р. 4. = 3 $\frac{1}{2}$.
5. *Геометрија*. Испитано ђеце: из I. р. — III. р. 3. IV. р. 2. Укупни успјех: у I. р. — III. р. 4. IV. 4. = 4.
6. *Земљотис*. Испитано ђеце: из I. р. 4. III. р. 3. IV. р. 2. Укупни успјех: у I. р. 4. III. 4. IV. 5. = 4 $\frac{1}{3}$.
7. *Историја*. Испитано ђеце: из I. р. — III. р. 4. IV. р. 2. Укупни успјех: у I. р. — III. р. 4. IV. р. 5. = 4 $\frac{1}{2}$.
8. *Познавање природе*. Испитано ђеце: из I. р. — III. р. 4. IV. р. 2. Укупни успјех: у I. р. — III. р. 4. IV. 5. = 4 $\frac{1}{2}$.
9. *Познавање и њег. чов. штејела*. Испитано ђеце: из I. р. 5. III. р. 4. IV. р. 3. Укупни успјех: у I. р. 4. III. р. 4. IV. 5. = 4 $\frac{1}{3}$.

10. *Краснопис*. Укупни успјех: у I. р. 4. III. р. 4. IV. р. 5. = $4\frac{1}{3}$.

11. *Пршање*. Укупни успјех: у I. р. 4. III. р. 5. IV. р. 5. = $4\frac{2}{3}$.

12. *Пјевање*. Испитана сва ђеца. Укупни успјех: у I. раз. 4. III. раз. 4. IV. раз. 4.

13. *Гимнаст. и војено вјожбање*. Радила сва ђеца. Укупни успјех: у I раз. 4. III раз. 4 IV раз. 5. = $4\frac{1}{3}$.

14. Чистоћа школе, ношње и држање ђеце (у колико то зависи од учитеља) у све разреде: врло добра.

15. Дисциплина: одлична.

Предмети су сви према „Наставном Плану“ обрађени у довољном обиму.

Укупни годишњи успјех постигнут је:

У I раз. врло добар, у III раз. врло добар, у IV. раз. одличан.

Рад у школи отпочет је 10. Октобра. — Дневно је рађено у школи по 5. сати. — Преко цијеле школске године рађено 168. дана.

Учитељ није саму ђецу остављао у школи.

Држао је два родитељска скупа: први 26. окт. и говорио о чистоћи; други 30. Јануара, говорио о умјерености у пићу. Учитељ је изводио ђецу у шетњу више пута; занимали се земљонисом и природним наукама.

Ученици су школу добро посјеђавали.

Учитељ је вршио своју дужност врло савјестно. Исти држи сва три разреда. Постављен је за привременог учитеља 1892 год., а за сталног 1893-ће.

Способност је учитељева одлична за све, нарочито старије разреде.

Учитељ је владања и држања у школи и изван школе одличног, те га према томе и поштују. Трудолубља је одличног. — Занимања, осим учитељске дужности, нема никаквог. Учитељ је вршио 4 разр. гимназије, и богословско-учитељску школу на Цетињу.

Погрешака у настави нема, саме треба да су још мало јаснија питања.

У вјеронауци, српском и слав. језику, као и у пристојности владању и трудолубљу учитељ заслужује похвалу. Предавање је учитељево: очигледно, разумљиво и занимљиво; нема механизма ни сухопарности, те су ђеца навикнута правилном мишљењу и расуђивању.

Учитељ пази на образовање ваљаних и честитих карактера код ђеце, што се види по дјечијем разумијевању и разликовању добрих и рђавих дјела, на шта им је особита пажња обрађена.

Учитељ је кажњавао ђецу за несташлуке и неучење укором и стајањем изван банкова. Добро је пазио да се сама ђеца између себе не свађају и не туку.

Учитељ је на квартиру код подкомандира Ђоке Шаулића. — Истога је од школе у течају школ. године три дана због болести; од цркве није изостајао.

Протоколи се сви налазе у добром стању, осим што нема дневног, но га је сам учитељ правио.

Школарина у овој год. купљена није.

Зданије школеко налази се у доста добром стању.

Учионица има куб. метара 103. 732. На ученика, по уписном броју, долази куб. м. 1. 957.

Прописато није за идућу школ. год. ништа пошто није било протокола, који су били на Цетињу у гл. шк. надзорништву, и кад су враћени

задржали су се у Никшићу, те је наређено да се поправи оно, што је у прошлој години прописато, а не испуњено.

Школа има ова учила: природописне слике, карте Јевропе и Црне Горе, које су у слабом стању, и глобус.

Ова школа нема своје баште, до нешто ливаде, а не може је ни бити због планинеког положаја и сурове климе.

Школа је у овој години много патила од великог снијега и рђавог времена, што јој је много сметало школ. раду.

Капетан Урош Шаулић вршио је дужност спрам школе врло добро; других се капетана ствар школска није ни тичала.

Мјесни школ. надзорник Нешо Шаулић вршио своју дужност добро.

По могућности од стране свијех дотичнијех лица рађено је према „Школ. Закону“ доста добро.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Министар Просвјете и Црквенијех Послова, госп. Војвода Симо Поповић, првијех дана мјесеца септембра дошао је на Цетиње и предузео већ послове Министарства.

За наставника у Богословско-учитељској школи и Гимназији на Цетињу наименован је госп. *Дазо Поповић*, родом из Цетиња, кандидат Кијевске Духовне Академије.

Приложници: Његово Високопреосвештенство Митрополит *Митрофан* благовољно је приложио храму светога великомученика Георгија на Богетиће слиједече књиге: Апостол у шестине појезу, Велики Псалтир, Општу Минеју, Празничну Минеју, Осмогласник у двије књиге, Литургију (служабник), Ирмологију, Молебни пјеније и Часослов.

Кадуша кћер Вукадина Ђалоша, а супруга барјактара Митра Јокића, приложи један крст са стопом од кијевоког сребра храму светога Благовјештенија у Пољима.

Црква св. Саве у Митровици на Косову. Наша браћа у косовској Митровици прегла су да саграде цркву посвећену св. Сави, па се ради тога обратиле у „Цариградском Гласнику“ овим прогласом свима добрим Србима и добротворима и пријатељима Српства и Православља:

„Помозимо један другом, па ће свима Бог,“ вели ерпски народ.

Митровица је жива, напредна и најљепша варошица у Косовском вилајету простране турске царевине, налази се па завршетку Косова поља, баш на ушћу Ситнице у Ибар, а испод шпљастог брда Звечана, који својом појавом, међу осталим брдима око њега, даје величанствену и врло романтичну слику, што особити изглед даје Митровици. Овдје се свршава и жељезничка пруга Скопље Митровица, а то опет даје овој варошици особиту живост, којом се ријетко која варош у нашем крају одликује.

Но овој дивној и тако напредној вароши једно само не достаје, а то је — црква, што је на велику штету митровачким Србима. Нека врло мала црквица, удешена од веће старе и ниске куће, служила је доста година мјесто цркве.

Ова црквица носи име „храм св. Саве,“ па ће према томе то име носити и нова црква у Митровици. Зидање нове цркве Митровчани још одавна мамјеравају да отпочну, па дан за даном остаде то тако до данас. Па нијесу ни чекали у залуд, јер ето дочекаше срећан час, да Његово Високопреосвештенство, наш омиљени архиепископ г. Дионисије удари камен темељац новој цркви — храму св. Саве, првог Архиепископа и просветитеља Срског. Он је то извршио на врло свечан начин у недељу, 4 августа, у присуству оvd. кајмакама, идаро-меданса, беледије рејза, заступника војног команданта и још неколико угледних мусулмана овдашњих, оvd. ерпске-православне општине и многобројног народа обојега пола одавде и из околине.

Ферман (царска дозвола) за ову цркву извађен је још прије 25 год., али Митровчани због сиротиње нијесу се могли ријешити да отпочну зидање цркве, која је требала прва да понесе име „Храм св. Саве.“ Па и сад се они не уздају само у себе, већ ослањајући се у родољубље својих сународника и у добротворе св. Православља, очекују помоћ из цијелога Српства.

Надамо се, да ће овај позив одјекнути кроз срца свију родољуба и побудити их да нам што прије притегну у помоћ за ову богоугодну ствар.

Молимо дакле све пријатеље и родољубе, да се својеки заузму и пораде на прикуљање добровољних прилога за зидање нове цркве. Ми поуздано очекујемо помоћ, с том надом смо и почели овај тежак посао у славу Бога и у здравље Њег. Величанства нашег мудрог Господара и великог Султана Абдул Хаида Хаиа II.

Добровољни приноси могу бити у новцу и у оцједу црквеном.

Имена прилагача записаше се у нарочиту књигу, која ће се чувати у цркви и помињати при св. служби, а и јавна благодарност упутиче се такође штедрим придојмацима.

Новац ће се слати на адресу: пресједнику општине Јован Симићу, протојереју у Митровици.

6. Августа 1896. год. у Митровици. „Одбор за зидање нове цркве.“

С наше стране стављам на срце овај проглас и молбу ерпске браће са Босова свима добрим Србима, којима је Бог дао да могу какав прилог послати, нарочито оним ерпским породицама, које и сада знаду да им је старина из Старе Србије, а таквих има доста.

Нова ерпска црква у Пријепољу. Срби Пријепољци у Новопазарском санцаку подигли су нову красну цркву, коју ће посветити св. Василију Острошком. Митрополит ерпски Дионисије осветиће цркву 15. (27.) ов. м. Српска православна црквеношколска општина позвала је на ову свечаност све Србе и ерпске свештенике из околине Пријепоља и санцака.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК.

Полагање и освећење темеља школе ровачке на Ћећа. У „Гласу Црногора“ као и у „Просвјети“ за новембар прошле године на стр. 593. проговорено је о грађењу школе у Ровцима, из чега зна се, да је Његово Височанство Узвишени наш Господар даровао 300. фиор. а. вр., као при-

помоћ, за подигнуће нове школе у Ровцима, пошто је племе није прије имало.

Да цијељ благонаклоног дароваоца буде опште-кориснија свему ровачком племену, наредила је наша висока просвјетна Власт, те се мјесто за школе одобрало на Ћећа, као на средишно, жупно, здраво, приступачно и у сваком погледу подесно за школе мјесто.

Уз наредбу просвјетна Власт послала је и план те школе, по коме има бити : дугачка $16\frac{1}{2}$ м. широка $8\frac{1}{2}$, а као једнокатница висока међу подовима 4 м. У њој, осим учioniце, имају бити још : стан, кухиња и канцеларија за учитеља.

Племе ровачко, које се састоји из 450. кућа, према реченој наредби прошле зиме и овог прољећа приуговорило је и на мјесто принијело готово цео материјал за школе, те ће, ако Бог да почетком идуће школ. год. готова бити. — 4. маја о. г. освешћен и положен је темељ тој школи.

Тога дана окупио се цео баталеон ровачки са главарима и свештенством на мјесто, на ком се има подићи школа.

Чин освешћења и полагања темеља свечано је извршен. Војска окружавала је школско мјесто и тихо се Богу молила; а тројица племенских свештеника на средњи мјеста извршили су: „водоосвећење, чинъ призивања помоћи и благодати Престаго Духа, въ началъ всякаго добраго дѣла. (Допол. треб. стр. 250.) и чин благословенія основанія новаго дому“ (тамо стр. 292.). За тим петп по прописаном правилу положили покропили и благословили су темељ школе. Том приликом парох тога мјеста, Милош Јовановић, изговорио је сходну бесједу, која је на присутну војску учинила велики утисак и изазвала небројено и громогласно : живо Господар и Његов Дом! које су сваки пут својом милозвучном хармонијом пропратила три звона са прикатоног звоника храма св. Луке у истом мјесту.

Налазим, да неће излишно бити, што ћу ту бесједницу овђе изицијети у цјелини :

Љубазни и благочестиви скупце!

Почетник, преставник и основатељ сваке наше среће и напретка, Његово Височанство Узвишени Господар наш, водећи очинску бригу о просвјетном стању своје земље, благоизволио је и овај кутић Његове Владавине, као узор Отац и Владалац, благонаклоно и у томе погледу потпомоћи, даровавши за нашу школу ово срећно зданије, богато и свима вама познато духовно благо; те је с тијем Његовом дарежљивом Свијетлом Десницом најмилостивије постао почетником и основатељем овога зданија.

Цијељ узвишенога дародавца поклоњена и намијењена је омладини и потомству нашем, да се уз тај Његов Владалачки дар, трудом и пожртвовањем нашим, овђе на овоме мјесцу у Име Божије подигне просвјетни дом подмлатка овог племена. — Дом, у коме ће се, ако Бог да, идуће јесени омладина — драга нада и потпора наша, почети учити и васпитавати, те ће у њему дјечица, унучад, праунучад и потомство наше, благодаћу просвјете облагорођавати душе и срца своја, и препорођавати се од просте сурове дјечице, у питоме благонравне људе, који ће се знати и умјети владати по вољи Божијој и Господаревој; — људи који ће од користи бити : нама, себи самима, отаџбини и другима.

Тога ради, у име свете јединосушне и нераздјеливе Тројице ево сада положисмо камен темељац просвјетном Дому, који ће се скоро подићи овђе. При коме св. раду призивасмо благодат и помоћ св. Духа, молисмо Свевишњега Бога, за Његов небески благослов, који ће благословити и

руководити овај св. рад, ово добро дјело, ово за свијех нас опште — корисно зданије, — које ће у вјекове рађати плодовима наших трудова потомству нашем, код кога ми, трудбеници, радници и врући заузимачи рада овог заслужићемо достојне успомене и благодарности, које још данас осјећати можемо.

А школа наша остаће као дуготрајни споменик родољубља нашег, и фактични свједок наше воље, жеље, љубави, свијести, труда и рада за науком и знањем, које ће на нашу утјеху из ове школе — око које смо се трудити почели — изницати процвјетати и свијетлити над незнањем и простотом и то у духу православне наше вјере, хришћанске љубави и надежде.

Оваква наука може се управо назвати сунцем знања; — јер, као што небеско сунце пушта своје зраке кроз тамне облаке, тако исто оваква наука свијетли знањем, пред којим гине: незнање, глупост, суровост, подлост, љеност, невјерност, завист, несавјесност, оговарање, мржња, крађа, свађа и други пороци, који воде пропасти.

Љубазна браћо! Наука, која из школе проистиче, велика је светиња и најтврђи услов за опстанак свакога доба и вијека, свакога народа, цијелог свијета и појединог човјека. — То нам најбоље примјерима засвједочава висока пажња и благонаклоност Господарева, коју поклања просвјетним заводима у држави својој, и коју и нашој школи поклони. С тога пуни благодарности према благодјетељу Господару, не жалимо ни ми труда, рада, ни пожртвовања за школу васпитаоницу младежи и потомства нашег, увјерени будући, да ће нам она то стоструко вратити. Не жалимо, велим, и ако смо сиромаси, но својски, свесрдно, сложено са вољом, прегнимо и радимо овај свети рад.

Таквим само радом заслужићемо признање код наших високих просвјетних власти и угледа код осталих племена. — Таквим само прегнућем при овоме и свакоме послу и раду, које нам Господар налаже у корист нашу и Домовине наше показаћемо Му се благодарни. — Таквом само слогом заслужићемо Божији благослов, који ће до срећног успјешног и повољног свршетка привести рад овај, и који ће све трудбенике, раднике и заузимаче васпиталишта овог руководити, да га здраво и срећно доврше. — Таквом само вољом и љубављу одужићемо се достојно: Богу и Господару, роду и имену своме, потомству и савјести својој.

Ушљед свега тога сви укупно овђе и на сваком мјесту свагда осјећајмо се дужни најтоплије молити Бога, да срећом, здрављем и сваким изобиљем обасипа и поживи Његово Височанство Узвишеног Господара нашег Књаза Николаја I и цпо Његов Владајући Св. Дом. Амин!

Ровца, 4. маја 1896.

Блажо II. Јовановић ученик.

Чување вида код ученика. У својој расправи „Хигијена“ очију“ износи француски наученак Огист Коле занимљиве податке о кратковидности, која се ове чешће јавља у данашње вријеме, о њеним узроцима и мјерама да се спријечи. Са свију страна чују се жалбе на рђав и слаб вид. Средње школе дају највећи постотак кратковидних ученика. Др. Гарње утврдио је у својој књизи „О саставу ока и његовој хигијени“ овакав постотак кратковидности: у својим школама 1.5%, у варошким основним школама 7%, у женским гимназијама 10%, у реалним школама 20%, а у класичним гимназијама 26%! Што је програм које школе сложенији и већи, тим је горе за вид ученика, а узрока је за то много.

Један је од главних рђаво уређење школских зграда, гдје нема довољно свјетлости или гдје пада са десне стране, и т. д. За тим писмена врло рђаво дјелују на вид, која у пркос напомена и захтјева хигијеничара и доктора остају и даље ситна. Они налазе, да и црна слова такође кваре очи, те препоручују жуту аргију дрвене боје, која се покадшто употребљава за раскошна издања, али још не и за школске књиге. Али је опажено, да је читање још заморније за очи него ли и сама слова, и зато треба при читању пазити на извјесна хигијенска правила, на која се ни у школи ни у кући не окреће никаква пажња. Дјеца се заморавају напорним и дугим читањем (учењем лекција и др.) у вече према рђавом тамном и магловитом освјетљењу, које још трепери; одмичу им лампу и примичу старијима под изговором да су њихове „очи млађе.“ Често пута дјеца раде код лампе без шешира на њој, те им лампа пече главу и очи, а то је врло шкољиво. Управо се не могу избројити погрешке, које се чине према дјечијем виду. За то није ни чудо, што се вид младога нараштаја почиње кварити још у школама. Између средстава, која препоручује Коле у својој расправи ради чувања дјечијег вида и спречавања кратковидости, најбоље је предлаже учења, читања и педња гледати у даљину, треба умјерено радити, треба пазити на хигијену слова, школски намјештај и т. д. У Србији и Бугарској, вели учени Коле дјеца се редовно и по правилу уче и навикавају да на даљини разликују предмете те за то нијесу код њих ријетки људи који могу читати на 8—10 метара растојања, али не што би били далековиди, дакле болесних очију, но што имају јак вид. Др. Арт. Један међу најугледнијим медицинским ауторитетима у Бечу, Вилхелм Једа, да послје очинег рада треба гледати у даљину, на далеки хоризонт, али не по правцима улицама, које су стијешњене и затворене са свију страна, јер оне не помажу одмору и развићу вида, већ кваре, по у поље ваља ићи.

Из српске гимназије у Карловцима. Почетком ове школске године растао се са карловачком гимназијом г. Стеван Лазић, који је на њој вјерно и савјесно порадио као наставник 42 године, а од тога 22 године као управитељ „Бранково Коло“ о овом каже: Данае су у гимназији уиуци оних, којима је он првих година професоровао. С мирном савјешћу може сад „стари директор“ погледати на свој толикогодишњи учитељски и директорски рад. Без мало на је пола вијека овог стогодишњег завода нашега спојено е именом и радом Стевана Лазића. И он му је послужно најбољом вољом и учитељском спремом, трудећи се свим својим силама, да завод корача са сличним заводима у земљи, у чему је, по признању претпостављених и по поштовању многобројних својих ученика, и успио. На његово мјесто поставио је Патронат гимназијски достојна замјеника г. Васу Вујића, који такође служи као професор старих класичних језика ево већ тридесет година. 27 августа (8 септ.) био је у свечаној дворани гимназијској свечан растанак учитељског збора и гимназијске омладине са својим досадашњим управитељем. Прво се нови управитељ у име колегије захвалио староме на досадашњем његову раду око науке, око напретка овога завода и васпитања српскога подмлатка, као и старешинској предуспрелјивости, којом је опходно са члановима учитељскога збора. На то се г. Лазић у лијепоу говору опростио са збором и ученицима ријечима, које су очевидно потекле из искрена осјећања, полажући на срце учитељима патријотски племенити рад и ученицима послушност према својим

учитељима и љубав према науци, вјери и држави. И збор и ученици су бурним живо испратили свога досадашњег управитеља. — Г. Стевану Лазићу желимо што дуже и што задовољније уживање у миру; а г. Васи Вујићу срећан и успјешан рад!

Тридесетогодишњица. Господин *Александар Сандић*, професор срп. вел. гимназије новосадске и књижевник српски, који је као професор испратио већ више ђачких нараштаја, навршио је у четвртак 19 септ. (1. окт.) о. г. 30 година професорског службовања и тај свечани дан у раду и своје животу провео је тихо и скромно у најужем кругу својих пријатеља. Госп. Сандићу на дан 30-годишњице желимо челична здравља и дуга вијека, како би још дуго и дуго могао пером својим подејећати наш народ на „стару славу и старе јунаке“. Нека му је слава тридестогодишњег службовања срећна!

Пруска. (О тјелесној казни ученика) Недавно је пруско врховно судиште издало ову одлуку: Учитељ има право да „осјетљиво тјелесно казни“ ученике не само свога, него и других разреда. И владање ученика изван школе потпада под школску стегу, зато може учитељ казнити ђака тјелесно и изван школских простора. Исто право има и свешеник као вјероучитељ. Та средства школеке стеге могу бити предметом судбеног поступка само онда, ако је казном дијете очито и озбиљно озлијеђено. Очитим и озбиљним озбедама сматрају се само оне озбеде, којима се по вјештачком налазу угрожава здравље и живот дјетета, а овамо се не могу убројити модрице, маснице и подејтавање крви, јер свака осјетљива казна оставља те знакове.

Босна и Херцеговина. (*Историјско у Босни и Херцеговини*) Свршетком школ. год. 1893.-4. бијаше у тим земљама 161 земаљска, 96 вјероисповиједних и 5 приватних основних школа; у Сарајеву и у Мостару по једна гимназија и по једна виша женска школа. Осим тога је у Сарајеву једна техничка школа, једна учитељска школа; двије богословске школе, мухамедовачка и римокатоличка. У Рељеву селу код Сарајева смјештена је православна богословија. Осим тих завода има по свијема већим мјестима грађанских школа, које тамо зову трговинским школама.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К.

Дело лист за науку, књижевност и друштвени живот свеска за Август изашла је са овим садржајем:

Посланица-другу, пјесма Милорада Ј. Митровића. — Немари, роман из новије српске историје, написао К. П. бив. учитељ, (наставак). — Борђио бола, Ђурђеле!... (из збирке „Македонско цвијеће“), пјесма Симе Ј. Аврамовића. — Неколико ријечи о организацији судске власти у Србији, М. А. П. (наставак). — Сјећани ли се срце?... пјесма Алексе Шантића. — Тамил, новелета † Јефтана Р. Шантића. — Моја молитва — из Вено, витинова — пјесма Сокољанина. — Један поглед на наше народно обрезовање (са гледишта наших прилика и потреба), изложио Јов. П. Јовановић, нар. учитељ. — Одабране приче Алфреда Хеденетјерпе: 7. Настојник Бергман; 8. Петерсен & комп.; 9. Пеновијест (свршетак). — Научна хро-

ника : Резултати испитивања Челендер експедиције, од Ст. М. Ђирчића. — Друштвена хроника : Толеранција (Неколико мисли,) од Фингала. — Књижевност : Двије три онаске, од Д. К. — Позоришни преглед, од Бор. П. — Критика и библиографија : Српска Краљевска Академија. — Грчка и српска просвјета. Написао Др. Владан Ђорђевић, реферат Д-ра Ст. Стајојевића. — Ј. Цвијић. Извори, тресаве и водопади у Источној Србији. — Из Гласа (L1) Српске Краљевске Академије реферат — р. — Писма из народа. I. Пише Др. Лаза М. Димитријевић, физикус окр. подунавског. Смедерево. Реферат Ж. О. Д. — Краћи реферати. — Биљешке. —

Бранково Коло, лист за забаву, поуку и књижевност. У Ср. Карловцима 12. (24.) септембра 1896. Бр. 37. год. II. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. На вел. 8-мине са 1153—1184. *Преглед* : † Ст. Владислав Каћански : Прам мјесеца (Пјесма). — Буда Будисављевић Приједорски : Ујак Пана (Приповијетка). — Т. Шевченко (Драг. Ј. Илић) : Пред осветом (Пјесма). — П. Добротворскиј (Н-ћ) : Пахомов (Приповијетка). — Xavier de Maistre : Пут око моје собе 5. (Приповијетка). — Ј. Живковић : Српски језик. — Мојо Медњ : О мани. Ковчежић : Књижевни прикази (20 Бор. П. : Пјесме Јаше Томића.) Књижевне биљешке. Просвјетни и друштвени гласник. Лица.

Босанска Вила, лист за забаву поуку и књижевност. У Сарајеву 30. августа 1896. Бр. : 15. и 16. год. XI. Власник и уредник Никола Т. Кашиковић, Сарајлија. На већој 8-мине са 233—264 стр. *Преглед* : *Пјесме* : Поздрав са бољног поља Н. Ј. Илића. — Гледам, од Ђемила. — Тополи, од Катарине. — Мисао, од Сокољанина. — Русаљке, од Драг. Ј. Илића. — *Приповијетке* : У туђини у спомен сјени Л. К. Лазаревића, од М. П. — Шта држи човјека у животу? Д. Бордић. — Никашиновића-Вршчанина. — Срџан човјек, с руског превео Рад. С. Бисељевић. — *Поука* : Милан Ђ. Милићевић, (са сликом). Мачкића пенила у еслу Раткову, од П. С. Ипанчевића. — Народна пошња у Звизду у Србији, од Дим. Глигорића. — *Српске народне умјетворине* : Почетак буне у Херцеговини 1875. год. пјесме приближ. Тома Братић. — Српске народне шаљиве пјесме, заб. Ристо Јовановић. — Кратковида дјевојка, нар. прича, заб. Ђорђе П. Радић. — Српске народне пјесме, из Сарајева из збирке † Глише Х. Авакумовоћа. — Српске народне загонетке из околине Стоца, скупио Висарион А. Петровић. — Лијек од Шљепоће, срп. нар. прича, из збирке Н. Т. К. — Листак.

Славоспјев на прославу двјесто-годишњице од када у Црној Гори непрекидно владају Јумачки Господари из славама овјенчаног дома. *Петровић* — *Његоша*, сјјевао Ј. Сундечић. На *Цетињу*, у Књаж. Црног. Државној штампарији 1896. 16-тине са 1—41 стр.

Извјештај о православног богословског заводу у *Задру* за школеку годину 1895.—96. Години VШ. Задар Печатња Шшира Артале 1895. На 8-мине са 1 до 47. стр.

ИСПРАВКА :

На стр. 456. „Просвјете“ св. VШ. омакла се штампарска гријешка, гдје је речено да су Машини, Браћи и Побори уступљени Млечићима 1711., а треба да стоји : 1718. г. Исто тако мј. Acquistò nuovo читај : Acquistò vecchio.